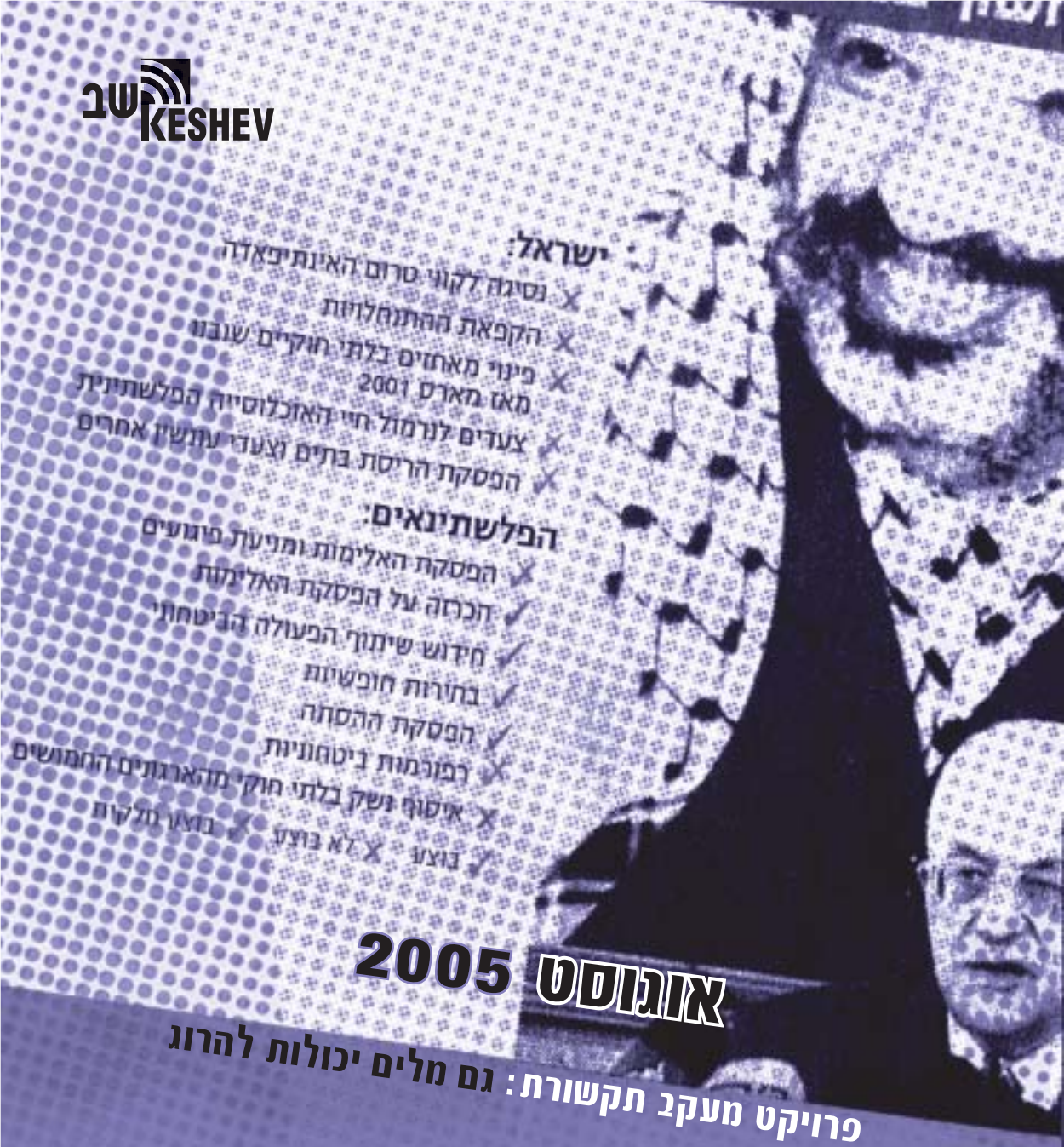

KESHEV קשב

אוגוסט 2005

פרויקט מעקב תקשורת: גם מלים יכולות להרוג

שקט, מתנתקים!

סיקור הפסקת האש המתוחה בין ישראל והרשות הפלסטינית בעקבות הבנות שארם א-שייח'

פרויקט מעקב תקשורת:

גם מלים יכולות להרוג

שקט, מתנתקים!

סיקור הפסקת האש המתוחה בין ישראל והרשות הפלסטינית בעקבות הבנות שארם א-שייח'

אוגוסט 2005

מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל (ע"ר)
THE CENTER FOR THE PROTECTION OF DEMOCRACY IN ISRAEL
قيشف - مركز حماية الديموقراطية في اسرائيل
KESHEV קשב

מחקר וכתיבה: שירי אירם, מיכל הראל, עופר ולודבסקי, כרמי לקר, שמרי צמרת
פיקוח אקדמי: ד"ר דניאל דור
סיוע בעריכה וייעוץ: חגית עופרן, יעל שטיין
תרגומים: ד"ר איתן שיפמן

הנהלת קשב:

נשיא: דוד גרוסמן

יו"ר: עו"ד ד"ר יובל קרניאל

מנכ"ל: יזהר באר

חברי ההנהלה: פרופ' גליה גולן, ד"ר דניאל דור, ד"ר צביה ולדן, עו"ד רבקה חזן, יפתח יעקב, אבי כצמן, רם לוי, ד"ר עאדל מנאע, ענת סרגוסטי, חגית עופרן, פרופ' פרנסס רדאי

צוות קשב:

שירי אירם, מיכל הראל, עופר ולודבסקי, כרמי לקר, שמרי צמרת, ד"ר איתן שיפמן

תמונת השער: אילוסטרציה של כתבה ב"הארץ", 28.4.2005

פרויקט זה נעשה בסיוע של האיחוד האירופי.
הדברים המופיעים בדו"ח משקפים את דעת קשב בלבד ואין הם מייצגים בהכרח את עמדת האיחוד האירופי.

תוכן העניינים:

עיקרי הדברים 5

1. מבוא 8

2. כיצד סוקרו פגיעות של צה"ל בפלסטינים? 10

3. כיצד סוקרו התגובות הפלסטיניות לאירועים האלה? 18

4. כיצד סוקרה הביקורת של גורמים בינלאומיים על ישראל? 27

5. כיצד סוקרה הביקורת הפנים-ישראלית? 29

6. כיצד סוקרו מעשיה ומחדליה של הרשות הפלסטינית? 31

א. כיצד סוקרו ההפרות הפלסטיניות של הבנות שארם א-שייח'? 31

ב. כיצד סוקרו הפעולות הפלסטיניות שקיימו את הבנות שארם א-שייח'? 36

7. מסקנות 44

8. נספח: מתודולוגיה ורקע תיאורטי 45

עיקרי הדברים

1. מבוא:

ב-8 בפברואר 2005 בפסגת שארם א-שייח', הכריזו ראש הממשלה, אריאל שרון, ויושב-ראש הרשות הפלסטינית, אבו מאזן, על הפסקת אש בין הצדדים - לאחר יותר מארבע שנים של אינתיפאדה. מאז הפסגה, מחליפים שני הצדדים, חדשות לבקרים, האשמות הדדיות על הפרות מכוונות ולא-מכוונות של ההבנות. דו"ח זה מבקש לבחון כיצד סיקרו אמצעי התקשורת הישראליים את הפסקת האש, כיצד פירשו את פעולותיהם, החיוביות והשליליות, של שני הצדדים - וכיצד טיפלו בהצהרותיהם של שני הצדדים בכל הנוגע להפרות הפסקת האש של הצד השני.

הדו"ח מתמקד בתקופה של 32 יום, בין ה-9 באפריל 2005 וה-10 במאי 2005, ובודק את דפוסי הסיקור בששת אמצעי התקשורת הישראליים המרכזיים - "הארץ", "ידיעות אחרונות" ו"מעריב", ומהדורות החדשות המרכזיות בערוצי הטלוויזיה 1, 2, ו-10.

בסכסוך קשה וארוך כמו הסכסוך הישראלי-פלסטיני, תקופות של הפסקת אש ורגיעה יחסית - כמו זו שסיקורה נבחן בדו"ח זה - חשובות לא פחות מהתקופות האלימות יותר. שני הצדדים מגיעים אל הפסקת האש מותשים, פגועים וחסרי-אמון. כמעט באופן טבעי, נוטים שני הצדדים להקל ראש במקרים שבהם הם עצמם הפרו את ההסכמות שהובילו להפסקת האש, ולראות בהפרות של הצד השני הוכחה לכך שהוא מתכוון לחזור למעגל האלימות. כל צד נוטה לראות בהפרות שלו טעויות בלתי מכוונות, ובהפרות של הצד השני - תוצאה של מדיניות. זאת, ועוד: במצבים מהסוג הזה, עשויים מקבלי ההחלטות - במקרה שלנו, מקבלי ההחלטות הישראליים - להצהיר הצהרות שאינן מיועדות לחזק את הפסקת האש, אלא דווקא להכין את הקרקע להטלת האשמה על הצד השני, במקרה שהפסקת האש תיפסק.

דווקא משום כך חשוב שאמצעי התקשורת, המספקים לצרכניהם מידע על מצב העניינים הרופף הזה, יספקו להם מידע מאוזן, אמין ובדוק - שינסה לבחון באופן עצמאי את האירועים בשטח, ולפרש באופן ביקורתי את ההתבטאויות הרשמיות. כפי שנראה בדו"ח הזה, אמצעי התקשורת לא מילאו את תפקידם במובן הזה.

חלקו הראשון של הדו"ח (סעיפים 2-5) עוסק בסיקור מעשיה ומחדליה של ישראל; חלקו השני - במעשיה ומחדליה של הרשות הפלסטינית. בשני החלקים, אין הדו"ח מבקש לקבוע באיזו מידה מילא כל אחד מהצדדים אחרי התחייבויותיו, ובאיזו מידה "צדק" יותר בהאשמותיו כלפי הצד השני. הדו"ח מבקש לעסוק רק בסיקור החדשותי של השאלות האלה - ולבחון באיזו מידה סיפקו אמצעי התקשורת לצרכניהם מידע בדוק, מתוחקר ומלא על המציאות המורכבת של הפסקת האש הרופפת - מידע שיאפשר לצרכני התקשורת לעבד לעצמם תמונת עולם מושכלת על השלב הנוכחי בסכסוך.

2. כיצד סוקרו פגיעות של צה"ל בפלסטינים?

במהלך תקופת הבדיקה, נהרגו 9 פלסטינים מירי חיילים ב-6 תקריות שונות; כמו כן נפצעו למעלה ממאה פלסטינים. באמצעי התקשורת שנבדקו הופיעו 42 אזכורים של האירועים האלה. באופן כללי הדיווחים היו מינימליים, והם הוצנעו באמצעי עריכה שונים. מקרים שבהם נפצעו פלסטינים מירי חיילי צה"ל כמעט לא דווחו, גם כאשר היו אלה פציעות קשות.

הדו"ח בוחן בהרחבה שני מקרים מרכזיים: הרג שני נערים פלסטיניים בבית ליקיא, ב-4 במאי 2005; והרג שלושה נערים פלסטיניים בציר פילדלפי ב-9 באפריל - שעליו הגיבו הפלסטינים בירי מרגמות. כל הדיווחים הראשוניים על האירועים האלה הסתמכו על הגרסה הצה"לית הרשמית, ונעדרה מהם בחינה ביקורתית של הגרסה הזו. לאחר שצה"ל פרסם תחקירים משלו על האירועים, פורסמו הממצאים החמורים בהצנעה - חוץ מאשר ב"הארץ". פרספקטיבה ביקורתית עצמאית הופיעה רק בטורי הפרשנות ובכתבת תחקיר אחת - שהתפרסמו הרחק מעמודי החדשות. אף אחד מכלי התקשורת גם לא עסק בעמודי החדשות שלו בשאלות המהותיות שעלו מהאירועים - כמו מדיניות הפתיחה באש של צה"ל בעיצומה של הפסקת האש.

3. כיצד סוקרו התגובות הפלסטיניות לאירועים האלה?

התגובות הפלסטיניות הוצנעו בדיווחים על האירועים האלה בכל אמצעי התקשורת. ערוץ 2, "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" פשוט התעלמו מרוב התגובות. ערוץ 1 ו"הארץ" סיפקו מעט יותר מקום לתגובות. גם כשהוצגו, נשארו התגובות בגוף הכתבות, בעיתונים ובטלוויזיה, ולא זכו לכותרות. חוסר האיזון בולט עוד יותר בהשוואה לתגובות הישראליות על מעשים פלסטיניים: ביקורתו של אבו מאזן על ישראל, למשל, לאחר הרג שלושת הילדים, הופיעה רק בגוף הידיעות; דברי הביקורת של ראש הממשלה שרון, ושר הביטחון מופז, על ירי התגובה הפלסטיני, הופיעו בכותרות העמוד הראשון בכל העיתונים וזכו למקום מרכזי במהדורות החדשות. דפוס ההתעלמות הזה מדבריהם של דוברים פלסטיניים חזר על עצמו גם כאשר הביעו הפלסטינים ביקורת כללית על מדיניותה של ישראל במהלך הפסקת האש.

4. כיצד סוקרה הביקורת בינלאומית על ישראל?

בשבועות שלאחר הבנות שארם א-שייח' מתחו גורמים בינלאומיים שונים ביקורת על ישראל, וטענו שהיא אינה ממלאת את התחייבויותיה. ביקורת כזו נשמעה על כך שישראל נמנעת משיתוף פעולה עם אבו מאזן, על כך שאינה משחררת אסירים, ובמיוחד על כך שהיא ממשיכה לבנות בהתנחלויות. ביקורת על הנושא האחרון הושמעה גם על-ידי נשיא ארצות-הברית, ג'ורג' בוש. הביקורת הוצנעה על-ידי רוב אמצעי התקשורת, ומשמעותה מוזערה. הרושם שהתקבל מהדיווחים הוא שאין כאן ויכוח אמיתי אלא שישראל וארצות-הברית, למשל, פשוט מסכימות שלא להסכים ביניהן על נושא הבניה בהתנחלויות.

5. כיצד סוקרה הביקורת הפנים-ישראלית?

ביקורת מצד בכירים במערכת המדינית והביטחונית על מדיניות הממשלה נדחקה אף היא לשוליים. בתקופת הבדיקה הופיעו בכלי התקשורת 28 ידיעות בהן הופיעה ביקורת כזו - 19 מהן בעיתון "הארץ". גם ב"הארץ", וגם בדוגמאות הבודדות שהופיעו בשאר אמצעי התקשורת, בדרך כלל כאשר הופיעה הביקורת היא הוצנעה באמצעי עריכה שונים.

6. כיצד סוקרו מעשיה ומחדליה של הרשות הפלסטינית?

א. כיצד סוקרו ההפרות הפלסטיניות של הבנות שארם א-שייח'? ברוב המקרים שבהם האשימו גורמים ישראליים רשמיים את הרשות הפלסטינית בהפרת התחייבויות - קיבלו אמצעי התקשורת את הדברים כלשונם, ולא בחנו אותם בעצמם. ברוב המקרים, לא אפשרו אמצעי התקשורת לגורמים פלסטיניים להגיב על הטענות נגדם. ערוץ 10 פעל באופן יוצא דופן, והקפיד להביא את התגובה הפלסטינית. כל אמצעי התקשורת - כולל ערוץ 10 - הבליטו את ההפרות הפלסטיניות בכותרות, והשאירו את התגובות הפלסטיניות בגוף הידיעות.

ב. כיצד סוקרו הפעולות הפלסטיניות שקיימו את הבנות שארם א-שייח'? במהלך תקופת הבדיקה, הופיעו באמצעי התקשורת אזכורים לצעדים שנקטה הרשות הפלסטינית ברוח ההבנות: יישום רפורמות שלטוניות וביטחוניות, איחוד מנגנוני הביטחון, חיזוק שלטון החוק, פירוק הארגונים החמושים מנשקם וחידוש התיאום הביטחוני. האזכורים האלה נדחקו למקומות מוצנעים בעיתונים ולשולי מהדורות החדשות, והופיעו לא פעם תחת כותרות שדווקא הבליטו הפרה פלסטינית זו או אחרת של ההבנות. בנוסף, לוו אזכורים אלה לא פעם בהערכות של מערכת הביטחון הישראלית - שהמעיטו באופן מתמיד בחשיבותן של הפעולות הפלסטיניות האלה.

7. מסקנות:

במהלך תקופת הבדיקה, הצניעו אמצעי התקשורת את ההפרות הישראליות של הבנות שארם א-שייח' והבליטו את ההפרות הפלסטיניות. הביקורת שהושמעה על ישראל, מצד גורמים פלסטיניים, ישראליים ובינלאומיים, הופיעה לעתים רחוקות, ותמיד בשולי החדשות. ביקורת על הפלסטינים, לעומת זאת, דווחה בהרחבה יתרה. באופן כללי העיסוק בשאלות המדיניות הללו זכו למעמד משני בסיקור התקשורתי שעסק בעיקר בתכנית ההתנתקות.

דפוסי הסיקור והעריכה האלה - שאליהם התלווה סיקור נרחב מאד של כל פגיעה פלסטינית בישראלים - סיפקו לקהל צרכני התקשורת תמונת מצב ברורה וחד-משמעית: ישראל עומדת בהתחייבויותיה, וברוב המוחלט של המקרים אינה מסכנת את הפסקת האש. הרשות הפלסטינית, מצד שני, מפרה בהתמדה את הבטחותיה, ומנהיגה, אבו מאזן, אינו רוצה, או אינו יכול, לקיים הפסקת אש לאורך זמן. משום כך, הפסקת האש עתידה להתמוטט - באשמתם הבלעדית של הפלסטינים. במובן הזה, ממשיכה התקשורת הישראלית לפעול על-פי התפיסה הממסדית השלטת, שעל-פיה הרשות הפלסטינית אינה "פרטנר". תפיסת העולם הזו, היא שעומדת גם בבסיס מהלך ההתנתקות החד-צדדית ברצועה.

1 מבוא

ב-8 בפברואר 2005 בפסגת שארם א-שייח', הכריזו ראש הממשלה, אריאל שרון, ויושב-ראש הרשות הפלסטינית, אבו מאזן, על הפסקת אש בין הצדדים - לאחר יותר מארבע שנים של אינתיפאדה. ההסכם כלל שורה של התחייבויות הדדיות: ישראל התחייבה להימנע מפעילות צבאית בשטחים, להפסיק את מדיניות החיסולים, ולנקוט שורה של "צעדים בוני אמון" - בהם שחרור אסירים, העברת ערים לאחריות ביטחונית פלסטינית, והסרת הגבלות על חופש התנועה. הרשות הפלסטינית, מצידה, התחייבה להביא להפסקת כל מעשי האלימות נגד ישראלים, וליישם רפורמות שלטוניות וביטחוניות - בהן איחוד מנגנוני הביטחון, חיזוק שלטון החוק באזורים הנתונים לשליטתה ופירוק הארגונים החמושים מנשקם. ב-18 במארס, לאחר משא ומתן שהתנהל בין הרשות הפלסטינית לפלגים הפלסטיניים, הכריזו הפלגים בהצהרה משותפת בקהיר על הסכמתם להסדר הפסקת האש, בכפוף לקיום הבנות שארם א-שייח' ושחרור כל העצירים והאסירים הפלסטינים הכלואים בישראל.[1] ישראל הצהירה כי היא איננה חלק מהסדר זה והיא אינה מחויבת לתנאיו.[2]

מאז הפסגה, מחליפים שני הצדדים, חדשות לבקרים, האשמות הדדיות על הפרות מכוונות ולא-מכוונות של ההבנות. כך, למשל, אמר ראש הממשלה שרון בפגישתו עם ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טייפ ארדואן, ב-1 במאי, כי "ההבנות אליהן הגענו עם אבו מאזן בשארם אינן מיושמות על-ידי הפלשתינים, ויהיה לנו קשה להעביר את האחריות הביטחונית על ערים נוספות, אם הוא יימנע מלנקוט צעדים אמיתיים נגד הטרור". בציטוטים שיוחסו למקורביו של ראש הממשלה נאמר כי "זו קריסת מערכות מוחלטת, חידלון טוטלי. האיש לא עושה כלום. לא מדבר עם אף אחד, אף אחד לא נותן בו אמון, לא האנשים שלו, לא החמאס, לא הג'יהאד, לא המנגנונים. הוא לא מבין שבקצב הזה לא נותר לו זמן".[3]

הצד הפלסטיני, מצדו, הצהיר אף הוא כי ישראל מתחמקת מהתחייבויותיה. אבו מאזן, למשל, אמר בראיון ל"ידיעות אחרונות", ב-20 באפריל: "הרגתם שלושה ילדים ברפיח ללא כל סיבה. אחר כך גירשתם את השוטרים הפלשתינים בחברון והתחלתם לרדוף אחרי המבוקשים בניגוד להבנות [...] הסכמנו על פינוי חמש ערים, יצאתם רק משתיים והפסקתם את המשא-ומתן. הוועדה לענייני אסירים קיימה רק ישיבה אחת, ואסירים לא שוחררו".[4]

התקשורת הישראלית מיעטה לעסוק בהיבטים המדיניים הללו בין ישראל והרשות הפלסטינית. רוב רובם של הדיווחים עסקו בתוכנית ההתנתקות והשלכותיה. אך הנושא של

1. הודעת הסיום של הדיאלוג בקהיר, נספח לדו"ח המכון לחקר תקשורת המזה"ת, 27.4.2005:
http://www.intelligence.org.il/sp/memri/apr_a_2005.htm
2. "ישראל איננה חלק מהסדר הפסקת האש, ואם יהיה שקט וייפסק הטרור גם אנחנו נהיה חלק מזה. חייב להיות ברור להנהגה הפלסטינית החדשה כי הפסקת אש יכולה להיות רק השלב הראשון וכי עליהם לנקוט צעדים ממשיים לפירוק ארגוני הטרור ותשתיותיו ולקדם רפורמות ממשליות מקיפות", מתוך דברי ראש הממשלה בהודעה לעיתונות באתר משרד רה"מ, 22.2.2005:
http://www.pmo.gov.il/PMO/Communication/EventsDiary/event22022005.htm
3. בן כספית, מעריב, עמוד 4, 11.4.2005.
4. ידיעות אחרונות, עמוד 4, 20.4.2005.

הפסקת האש ותפיסתם של שני הצדדים לגביה הוא בעל חשיבות ראשונה במעלה במצב של סכסוך מתמשך, ובהבנית התודעה של צרכני התקשורת בישראל לגבי המצב המדיני שבו הם נתונים.

דו"ח זה מבקש לבחון כיצד סיקרו אמצעי התקשורת הישראליים את הפסקת האש, את פעולותיהם של שני הצדדים במהלכה - הפעולות שעלו בקנה אחד עם ההבנות והפעולות שהפרו אותן - ואת הצהרותיהם של שני הצדדים בכל הנוגע לנושא הזה. הדו"ח מתמקד בתקופה של 32 יום, בין ה-9 באפריל וה-10 במאי 2005, ובודק את דפוסי הסיקור בששת אמצעי התקשורת הישראליים המרכזיים - "הארץ", "ידיעות אחרונות" ו"מעריב", ומהדורות החדשות המרכזיות בערוצי הטלוויזיה 1, 2, ו-10. חלקו הראשון של הדו"ח עוסק בסיקור מעשיה ומחדליה של ישראל; חלקו השני - במעשיה ומחדליה של הרשות הפלסטינית. בשני החלקים, אין הדו"ח מבקש לקבוע באיזו מידה מילא כל אחד מהצדדים אחרי התחייבויותיו, ובאיזו מידה "צדק" יותר בהאשמותיו כלפי הצד השני. הדו"ח מבקש לעסוק רק בסיקור החדשותי של השאלות האלה - ולבחון באיזו מידה סיפקו אמצעי התקשורת לצרכניהם מידע בדוק, מתוחקר ומלא על המציאות המורכבת של הפסקת האש הרופפת - מידע שיאפשר לצרכני התקשורת לעבד לעצמם תמונת עולם מושכלת על השלב הנוכחי בסכסוך.

2 כיצד סוקרו פגיעות של צה"ל בפלסטינים?

במהלך תקופת הבדיקה, נהרגו 9 פלסטינים מירי חיילי צה"ל ב-6 תקריות שונות[5]; כמו כן נפצעו למעלה ממאה פלסטינים בתקריות אחרות. למותר לציין, כי מנקודת מבטם של הפלסטינים, כל אחד מהאירועים האלה היה בגדר הפרה גסה של ההבנות - ממש כפי שפגיעה בחיילים ואזרחים ישראלים נתפסת בעיניים ישראליות כהפרה פלסטינית. באמצעי התקשורת שנבדקו הופיעו 42 אזכורים של האירועים האלה.

מלבד מקרה אחד, היו דיווחים אלה מינימליים, והוצנעו באמצעי עריכה שונים - הדיווח עליהם לא הגיע לעמודים הראשונים של העיתונים ולכותרות הפתיח של מהדורות החדשות בטלוויזיה. כך, למשל, כאשר נהרגו שני נערים פלסטיניים בבית ליקיא מירי חיילי צה"ל במהלך הפגנה נגד גדר ההפרדה, ב-4 במאי. הדיווח על מותם הופיע בידיעה זעירה בעמוד 14 של "מעריב"[6]; בידיעה קטנה בעמוד 2 ב"הארץ"[7]; ובידיעה קטנה בעמוד 3 ב"ידיעות אחרונות"[8]. מהדורות החדשות דיווחו על כך בכתבות שנדחקו לאמצע המהדורה: הדקה ה-11 ב"חדשות 10", הדקה ה-14 ב"חדשות 2", והדקה ה-17 ב"מבט". למחרת, פרסמו אמצעי התקשורת ידיעה על הדחתו של הקצין שהיה מעורב באירוע, שוב בעמודים הפנימיים של העיתונים ובאמצע מהדורות החדשות. באופן דומה דיווחו כלי התקשורת על מותו של פעיל בגדודי חללי אלאקצא ב-14 באפריל, ועל מותו של פעיל בג'יהאד האסלאמי ב-2 במאי. באותו היום נורה פלסטיני נוסף על-ידי חיילי צה"ל. הוא נפצע ונעצר, ולאחר שלושה ימים מת מפצעיו בבית החולים בכלא. אף אחד מאמצעי התקשורת לא דיווח על כך.[9]

בראל הודח אבל מינוי המקורבים נמשכים

המינוי של הרגע האחרון

צה"ל הרג שני נערים פלשתינים ליד גדר ההפרדה

בכיר במע"מ עמיחי רוזנר נמצא דובר אמת

"מעריב", 5.5.2005, עמוד 14. דיווח מינורי על הרג נערים פלסטינים מאש צה"ל.

5. פלסטיני עשירי נהרג ב-25.4.2005 מירי חיילים אך נסיבות התקרית לא היו ברורות בעת שדווח עליה וחלקן אינן ברורות עדיין.
6. "מעריב", עמוד 14, 5.5.2005.
7. "הארץ", עמוד א2, 5.5.2005.
8. "ידיעות אחרונות", עמוד 3, 5.5.2005.
9. כך קרה גם לגבי מותו של פלסטיני ב-10 באפריל, מפצעים שנפצע מירי הצבא בינואר.

"הארץ", 5.5.2005, עמוד 2. דיווח מינורי על הרג נערים פלסטינים מאש צה"ל.

"ידיעות אחרונות", 5.5.2005, עמוד 3. דיווח מינורי על הרג נערים פלסטינים מאש צה"ל. הסיקור מתעלם משאלות מתבקשות.

ככלל, מקרים בהם נפצעו פלסטינים מירי חיילי צה"ל לא דווחו כלל, גם כאשר היו אלה פציעות קשות. כך, למשל, לא דווח כי ב-27 באפריל נפצעה פלסטינית מירי של צה"ל לכיוון שכונת אלשבראא ברפיח, ופלסטיני אחר נפצע קשה ב-1 במאי מירי של צה"ל ליד רפיח.[10] רק כאשר הפלסטינים שנפצעו השתתפו בהפגנות בהן נפצעו גם אזרחים ישראלים, הופיעו על כך דיווחים. העובדה שפלסטינים נפצעו לא הופיעה מעולם בכותרות העיתונים, או בדברי ההקדמה לידיעה במהדורות החדשות בטלוויזיה.

המקרה היחיד שסוקר באופן בולט ובהרחבה אירע ב-9 באפריל, כאשר חיילי צה"ל הרגו שלושה נערים פלסטינים שלא היו חמושים, לאחר שנכנסו לאזור בציר פילדלפי ברצועת עזה, שצה"ל אסר על פלסטינים לשהות בו.[11] בתגובה להריגתם, ירו פלסטינים פצצות מרגמה לעבר גוש קטיף ושדרות. כתוצאה מירי המרגמות, הופיע הדיווח על אירועים אלה בעמודים הראשיים של שניים משלושת העיתונים, ובכותרות כל מהדורות הטלוויזיה.

במהדורת "מבט" בערוץ הראשון, ב-9 באפריל, וב"מעריב" ו"הארץ" למחרת בבוקר, הופיעו דיווחים חדשותיים בלבד על המקרה. ב"חדשות 2", "חדשות 10" ו"ידיעות אחרונות", הוקדש גם מקום נרחב ובולט לדבריהם של פרשנים בכירים. כל הדיווחים קשרו בין הרג הנערים לירי המרגמות, וברוב אמצעי התקשורת הוגדר ירי המרגמות כתגובה להרג הנערים. כך, למשל, נכתב בכותרת המשנה של העמוד הראשון של "ידיעות אחרונות" מה-10 באפריל: **הסלמה ברצועה: 30 פצמ"רים נחתו בגוש קטיף לאחר שצה"ל הרג שלושה נערים.** באותו היום נכתב בכותרת ב"מעריב" בעמוד 11: **השקט בסכנה: צה"ל הרג שלושה נערים ברפיח.** ב-9 באפריל, בערוץ 2, הכותרת בפתיח מהדורת החדשות היתה: **רצועת עזה שוב מתחממת היום, חיילי מוצב על גבול מצרים ירו הערב למוות בשלושה נערים מבריחים שניסו לחצות את הגבול. התגובה לא מאחרת לבוא בדמות מטח פצצות מרגמה שלא נראה במקום כבר שבועות ארוכים. בארגוני הטרור אומרים - הפסקת האש הסתיימה.**

דווקא בכמה מדברי הפרשנות שהתלוו לדיווחים החדשותיים, אפשר היה למצוא ניסיון לטשטש את משמעותו של הרג הנערים במסגרת הכוללת של הפסקת האש. ב"ידיעות אחרונות" הופיע מאמר של נחום ברנע בעמוד השער. ב"חדשות 2" הוסיף רוני דניאל פרשנות לכתבה הראשונה במהדורה. ב"חדשות 10", שוחח אלון בן דוד עם המגישה טלי מורנו. כך נשמעו הדברים:

> מורנו: "האם אנחנו מתחילים לראות בשטח ניצנים של סוף ההבנות?"
>
> בן דוד: "תראי, מתחילת השבוע יש התגברות די דרמטית בתקריות האלימות בעזה. ביום שלישי במורג, ישראלי פצוע בינוני, יום למחרת חייל סופג כדור בגב - רק משקפת שתקועה לו באפוד עוצרת את הכדור הזה, קסאם על שדרות. ל-95 אחוזים מהתקריות האלו אחראי ארגון הוועדות העממיות ... יש כאן איזשהו מסר לאבו מאזן: 'אל תשכח אותנו'. ויש כאן איזשהו ניסיון לחמם את האווירה לקראת יום ראשון [שבו ארגון "רבבה" אמור היה לעלות להר הבית]. אבל, סך הכל התקריות האלימות האלו

10. ע"פ נתוני OCHA - המרכז לתיאום עניינים הומניטריים של האו"ם.
11. העובדה שלא היו חמושים אושרה על-ידי גורמים בצה"ל.

מסמנות מגמה של החלשות אבו מאזן והרשות. ואם לא נראה פעולה מצד הרשות הפלסטינית, נראה עוד תקריות, יהיו נפגעים, וסופם של ההבנות האלו שיקרסו ... אבל, וזה המסר שישראל מעבירה לאבו מאזן: 'תפרוס מהר את השוטרים'. במקביל ישראל מפעילה עליו לחץ בינלאומי מקהיר ועד וושינגטון, שאומרים לו 'אם לא תפעל עכשיו - ההבנות האלו עומדות לקרוס'".[12]

בערוץ 2 התנהל הדו-שיח הבא בין המגיש דני קושמרו לבין רוני דניאל:

דני קושמרו: "רוני דניאל, כתבנו לענייני צבא, אתה מצטרף אלינו עם עדכונים של הרגע האחרון ותמונות של שיגור פצמ"רים."

(כיתוב: 25 פצצות מרגמה נורו לעבר גוש קטיף ומוצבי צה"ל).

רוני דניאל: "... נכון שמדברים עכשיו בעיקר על יום והתחממות; אבל צריך להסתכל על ההקשר הרחב ... רק השבוע - אז היה ירי על אזרח במורג, פצוע קשה, ירי על טרקטור, ירי על חייל בציר פילדלפי, רק במזל הוא לא נהרג, יום חמישי ירי על שדרות, קסאם ... זאת אומרת שהמגמה היא זו שמדאיגה. מה עושה ישראל בנסיבות האלה? קודם כל הערב, אזהרות מאוד חמורות למוסא ערפאת - לאמור לו: 'תפרוס מיד את הכוחות שלך'. ... בסך הכל התמונה מצביעה על איזושהי התדרדרות. ההסברים שבאים מן הצד הפלסטיני הם העניין של הר הבית, והוועדות בעצם מאותתות גם קצת לאבו מאזן ... ישראל מנסה הערב כבר לגייס לחצים בינלאומיים אירופאיים ואחרים על אבו מאזן, לומר לו באופן חד ונחרץ : 'פעל מהר בטרם כל הפסקת האש הזאת תתמוטט'".[13]

בפסקה השניה של מאמרו של נחום ברנע נכתב כדלקמן:

"25 הפצמ"רים ששוגרו אתמול נותנים רוח גבית לטיעון שמבקש שרון להניח על שולחנם של בוש ורייס: אבו מאזן הוא אכזבה גמורה. אין טעם להשקיע בו. חודשיים עברו מאז ועידת שארם א-שייח'. בתקופה הזאת לא עשתה הרשות כמעט דבר לחיסול הטרור. להפך: הארגונים התחזקו, והם מתכוננים באין מפריע לחידוש הטרור. הפצמ"רים שוגרו בתגובה לירי של צה"ל, שהרג שלושה נערים שהתקרבו למוצב של צה"ל ברפיח. אבל ביום חמישי שוגר קסאם לעבר שדרות, וביום הקודם פצמ"ר, וקודם היה הפיגוע במועדון "סטייג'" בתל-אביב, ששרון בחר לא להגיב עליו למרות המלצה הפוכה של השב"כ, ושני מתאבדים נתפסו בדרך לפיגוע".[14]

המסר של דברי הפרשנות האלה, הדומים כל כך זה לזה, ברור: עובדת הריגתם של שלושת הנערים נדחקת לשולי הפרשנות, ומאבדת את משמעותה כהפרה של התחייבויותיה של ישראל במסגרת הסכם הפסקת האש. הפרשנויות סיפרו סיפור חד-צדדי על אלימות פלסטינית, וירי פצצות המרגמה לאחר הריגת הנערים הוצג כחלק בלתי נפרד מדינמיקה פלסטינית עצמאית - ללא כל קשר להרג הנערים. בנוסף, יש לציין שגם רשימת האירועים

12. ערוץ 10, 9.4.2005.
13. ערוץ 2, 9.4.2005.
14. "ידיעות אחרונות", עמוד ראשון, 10.4.2005.

האלימים המופיעה בתיאוריהם של שלושת הפרשנים אינה שלמה: באותם ימים אירעו לא מעט מקרים של אלימות ישראלית כלפי פלסטינים. כך, למשל, נפצעו ב-6 באפריל שלושה פלסטינים בכפר נעיימה כתוצאה מירי חיילים על רכבם, וב-7 באפריל ירה הצבא לבלוק O ברפיח ופצע פלסטיני אחד.

הדיווח הראשוני על הריגת שלושת הנערים באמצעי התקשורת השונים התבסס ברובו על גרסאות שונות של גורמים בצה"ל. לגבי פרטים מסוימים, הסתמכו כמה מהכתבים גם על מקורות פלסטיניים. הדיווחים עסקו בהרחבה בשאלה אחת: מה עשו הנערים בשטח? היו אמצעי תקשורת שקבעו עמדה נחרצת: הנערים היו מבריחים. אמצעי תקשורת אחרים הציגו גרסאות שונות וסותרות. קצין בכיר הסביר ל"הארץ", למשל, כי החיילים פתחו בירי אזהרה, ולאחר מכן ירו לעבר רגליהם של הנערים - משום שחששו שהם מבריחים או מחבלים. אף אחד מאמצעי התקשורת לא העלה את השאלה האם אמנם ירו החיילים אל רגליהם של הנערים, ואם אכן כך היה - כיצד קרה שנהרגו. יש לציין, כי ערוץ 10 שידר כתבה נוספת של שלומי אלדר, ביום למחרת, שהביאה גרסאות של עדי ראייה פלסטינים, אבל גם הגרסאות האלה התייחסו רק לשאלה מה עשו שם הילדים - האם שיחקו כדורגל, או שניסו לגנוב את מצלמות האבטחה של המוצב. הכתבה לא ניסתה לבחון את מעשיהם של החיילים.

שבוע לאחר האירוע, ב-18 באפריל, התפרסמו ממצאי התחקיר הצבאי. רק "הארץ" פרסם את הממצאים - בעמודו הראשון. על-פי הדיווח של עמוס הראל ב"הארץ", הבחינו הקצין והחיילים של הכוח בנערים וירו בהם מטווח קרוב במטרה להרגם - מבלי לירות קודם באוויר ומבלי לכוון לרגליהם. התחקיר מגלה כי הירי אמנם נעשה בהתאם להנחיות הפתיחה באש בציר פילדלפי, אך בהמשך נכתב כי "במטכ"ל אמרו כי מפקד הכוח הפגין שיקול דעת מוטעה. ניתן היה לראות שמדובר בנערים לא חמושים ואפשר היה להסתפק בירי לרגליהם". כותרת הכתבה אמרה בבירור: **התחקיר על מות שלושת הנערים ברפיח: החיילים ירו כדי להרוג.**

חוץ מהכתבה הזו, הוזכר התחקיר בעוד שלוש כתבות, שהופיעו הרחק מעמודי החדשות - שתי כתבות בחלק ב׳ של "הארץ", וכתבה אחת של אלכס פישמן ב"מוסף לשבת" של "ידיעות אחרונות", ב-15 באפריל. פישמן, שכתב על האירוע בהסתמך על ממצאים ראשונים של התחקיר, ציין שהוראות הפתיחה באש באזור אומרות ש"יורים כדי לפגוע רק אם מזהים אמצעים (נשק, מטען חבלה) וכוונה". והוא הוסיף:

> "הבדיקה הראשונית מריחה רע. הנערים עוד לא חצו את ציר פילדלפי. הם היו בתנועה מאזור רפיח לעבר הציר [...] בתחקיר הראשוני טענו החיילים שהם ביצעו נוהל מעצר חשוד. איך ביצוע נוהל כזה מסתיים בהרג של שלושה נערים, שעדיין לא חצו את הציר? שאלה גדולה".

ב-12 באפריל, כתב עקיבא אלדר בחלק ב׳ של "הארץ", תחת הכותרת **רשומון בעזה:**

> "הפסקת אש או לא הפסקת אש, הפרקליט הצבאי הראשי החדש [...] לא מצא סיבות מספיקות לשנות את נהלי החקירה שקבע קודמו, מנחם פינקלשטיין, במקרים של הריגת אזרחים פלשתיניים לא חמושים [...] נראה שגם הפעם מפקד הגזרה יחקור

בעצמו מי נתן את ההוראה לירות, בלא אזהרה, כדי להרוג, בנערים שלא איימו על שלומם של חייליו".[15]

ובמאמר המערכת של "הארץ", ב-19 באפריל, נכתב, תחת הכותרת **איך עוזרים לעבאס:**

"הבעיה המזדקרת מתקרית זו אינה נקודתית. היא אף חורגת משאלת נוהל שהתמסד ב'פילדלפי' למניעת הברחות [...] ומשיקול הדעת של הדרג המאשר ירי [...] על כף המאזניים מונחים לא רק חיי נערים פלשתינאים, אלה שהמצוקה דחפה אותם להסתכן כדי להשתכר, ואלה שפעלו בשליחות חבלנית [...] במצב זה השאלה המעשית לישראל אינה מה יכול עבאס לעשות למענה, אלא מה תוכל היא לעשות למענו. הידוק נוהל הפתיחה באש [...] יהיה צעד אחד בכיוון הנכון".[16]

הקטעים האלה מציעים פרספקטיבה שונה על האירועים, פרספקטיבה שאינה מנסה להמעיט מחומרת האירוע. כמעט כרגיל, הופיעה הפרספקטיבה הזו הרחק מעמודי החדשות הראשונים (כאמור, חוץ מאשר בכתבה אחת ב"הארץ"). אמצעי התקשורת לא השתמשו בתוצאות התחקיר כדי לשאול את השאלות המתבקשות על נהלי הפתיחה באש, על שיקול הדעת של המפקדים ועל התנהלותו הכללית של צה"ל במהלך הפסקת האש.

אופן הסיקור הזה חזר על עצמו גם באירועים נוספים. כך, למשל, הדיווחים הראשונים בעיתונים על הרג שני הנערים הפלסטיניים בבית ליקיא, ב-4 במאי, הסתמכו כמעט באופן בלעדי על גרסת הצבא, שעל-פיה ירו החיילים רק לעבר רגליהם של הנערים. כך, למשל, סיכם רוני שקד ב"ידיעות אחרונות" את השתלשלות האירועים בכתבה בעמוד 3, תחת הכותרת **שני נערים פלשתינים נהרגו מאש צה"ל:** "על-פי התחקור הראשוני, [...] מאחר שהמפגינים לא נרתעו, ובשל החשכה, ירה מפקד הכוח לעבר רגליהם של המפגינים. כתוצאה מאותו ירי נפגעו שני הנערים, האחד בחזהו והשני באגן הירכיים".[17] כיצד אירע שהנערים נהרגו מירי "לעבר רגליהם"? איך קרה שהתקלות בין כוח של צה"ל, המצויד באמצעים לפיזור הפגנות לבין נערים שזרקו אבנים מסתיים בירי בנשק חי? אף אחד מאמצעי התקשורת לא בחן את השאלות האלה.

ביומיים שלאחר האירוע, פרסמו כל אמצעי התקשורת את ממצאי התחקיר הצבאי, שהוביל להדחתו של הקצין שירה בנערים. כך, למשל, נכתב ב"הארץ": "התחקיר מעלה ליקויים בטווחים שמהם ירה הקצין, המנוגדים להנחיות, ובנוגע לירי לסלעים, שאותם הגדיר הקצין כ"חומת מפגע". ירי כזה אסור בפקודות בצה"ל עקב מקרים קודמים שפלשתינאים נהרגו [...] התחקיר לא פוסל את השימוש שעשה הקצין באש חיה, לנוכח האיום שחש".[18] ב"מעריב" נכתב כי "מהתחקיר עולה [...] שהקצין ביצע ככל הנראה את הירי בניגוד להוראות הפתיחה באש, ובלא שנשקפה לו סכנת חיים אמיתית".[19] בשני העיתונים סיפרה הכותרת על השעייתו של הקצין.

15. "הארץ", עמוד ב3, 12.4.2005.
16. "הארץ", עמוד ב1, 19.4.2005.
17. "ידיעות אחרונות", עמוד 11, 6.5.2005.
18. "הארץ", עמוד א4, 6.5.2005.
19. "מעריב", עמוד 2 למטה, 6.5.2005.

גם במקרה הזה, הסתפקו כלי התקשורת בדיווח על המידע שנמסר להם מצה"ל, ולא ביצעו חקירה עצמאית של האירוע. רק "הארץ", כשבועיים לאחר מכן, ב-20 במאי, פרסם בעמודו הראשון כתבת תחקיר עצמאית מאת ארנון רגולר ועמוס הראל על האירוע. כותרת הכתבה היתה: **הרג הנערים הפלשתינאים בבית ליקיא: סדרת טעויות של הצבא או מארב מתוכנן?.** לצד תרשים המתאר את האירועים נכתב:

> "השלב הראשון: כוח צה"ל שהגיע לאבטח חניון דחפורים מחליט לפזר התקהלות של כ-150 פלשתינאים במגרש כדורגל סמוך מחשש שינסו לפגוע בדחפורים. השלב השני: בפאתי הכפר חיילים יורים אש חיה לעבר קבוצת נערים שנמלטה מהמגרש. צה"ל טוען: כוח האבטחה נקלע למצוקה. הפלשתינאים טוענים: זה היה כוח אחר, במארב עומק מתוכנן".

הכתבה הזו חוזרת ומצביעה על העובדה שהסיקור הראשוני של האירוע היה חלקי: באף אחד מכלי תקשורת - לאחר התקרית ולאחר השעיית הקצין - לא מתוארת השתלשלות האירועים מנקודת מבטו של אחד מעדי הראייה הפלסטיניים. הכתבה ב"הארץ" מלמדת שעדויות עדי הראייה הפלסטיניים לא אישש את הגרסה הראשונית של הצבא, שהופרכה אחר-כך בתחקיר, והעובדה שעדויות אלה לא הופיעו בדיווחים הראשונים נובעת מכך שאיש מהעיתונאים לא הלך אל הכפר ובדק את גרסתם של עדי הראייה הרבים שם.

3 כיצד סוקרו התגובות הפלסטיניות לאירועים האלה?

בערב ה-9 באפריל, כמה שעות לאחר הריגתם של שלושת הנערים, פרסם אבו מאזן הודעה רשמית בה גינה את האירוע וקבע שזו הפרה של הסכם הרגיעה עם ישראל. הדיווח על הודעה זו בכלי התקשורת היה שולי, אם בכלל. ב"הארץ" הופיעה הידיעה על כך בפסקה הרביעית של כתבה שעסקה באירועים ברצועת עזה, בעמוד הראשון של העיתון. ב"מעריב" לא הובא כל מידע על הודעה זו. "ידיעות אחרונות" הוא היחיד בו הופיע הגינוי בכותרת, והעיתון הקדיש לנושא מסגרת קטנה בעמוד 4, תחת הכותרת **אבו מאזן מגנה: לא נקבל הרג כזה של ילדים.**

ערוץ 1 הביא את דבריו של אבו מאזן בערב שבו נאמרו, בסוף הדיווח על האירוע עצמו, במהדורת "רואים עולם". "אבו מאזן גינה את האירוע", נאמר במהדורה, "והגדיר אותו - הפרה מכוונת של הסכם הרגיעה עם ישראל". ערוץ 2 וערוץ 10 לא דיווחו כלל על ההודעה הרשמית של אבו מאזן. ההתייחסות השולית להודעת הגינוי של אבו מאזן בולטת בעיקר אם משווים אותה לסיקור הנרחב של תגובות ראש הממשלה ושר הביטחון לירי המרגמות, שנעשה לאחר הריגת הילדים. שר הביטחון שאול מופז שוחח עם אבו מאזן ביום למחרת, ופרטי השיחה הועברו לעיתונאים על-ידי גורם ישראלי רשמי. ראש הממשלה שוחח במטוסו לארצות הברית עם חלק מהעיתונאים שליוו אותו והתייחס אף הוא לירי המרגמות.

ציטוט של מופז הופיע ב-11 באפריל, בכותרת המשנה של העמוד הראשון של "הארץ": **מופז דרש מאבו מאזן למנוע ירי נוסף.** באותו יום הביא "מעריב" את דברי מופז בכותרת המשנה של העמוד הראשון: **מופז לאבו מאזן: זה לא יכול להימשך.** "ידיעות אחרונות" ציטט את מופז בכותרת הגג בעמוד הראשון של העיתון: **מופז לאבו מאזן: תפעלו לפני שיהיה מאוחר.** ב- 10 באפריל ב"חדשות 10" הגיעה הידיעה על שיחת אבו מאזן ומופז במהלך השידור, ואלון בן דוד הזכיר אותה. בערוץ 2 וערוץ 1, לא היתה כל התייחסות לשיחה זו, ייתכן מפני שהגיעה מאוחר מדי. שלושת הערוצים דיווחו, עם זאת, על דברי הביקורת של שרון על אבו מאזן, אותם תכנן לומר לנשיא בוש. במסגרת זו דיווח ערוץ 2 גם על הביקורת של שרון על ירי המרגמות.

בכל הדיווחים בכלי התקשורת על שיחת מופז עם אבו מאזן, לא הובאה תגובת אבו מאזן לטענות שהופנו כלפיו.[20] "מעריב" התייחס לסוגיה בכתבה שפרסם בעמוד 5, תחת הכותרת **מופז נזף באבו מאזן: 'אי אפשר להמשיך כך':** "לדברי גורמי ביטחון מופז אמר לאבו מאזן [...] כי עליו לשלוח עוד כוחות ביטחון לאזור שיגור הפצצות. הגורמים לא מסרו את תגובת אבו מאזן לדברים".[21]

20. תגובתו של אבו מאזן מוזכרת בקצרה בכתבה של אלכס פישמן ב"מוסף לשבת" של ה-15 באפריל ב"ידיעות אחרונות", בעמוד 6.

21. "מעריב", עמוד 5, 11.4.2005.

מופז נזף באבו־מאזן:
"אי אפשר להמשיך ככה"

יותר מ־80 פצצות מרגמה נורו אתמול לעבר היישובים הישראלים בעזה ■ צה"ל אמנם לא הגיב, אבל בישראל זועמים ■ מופז טילפן לאבו־מאזן ודרש ממנו לפעול נגד היורים ■ שרון: "אם הם לא יעשו משהו אנחנו נחדש את הפעילות הצבאית"

"מעריב", 11.4.2005, עמוד 5. ביקורת של גורם ישראלי רשמי זוכה להבלטה בכותרת ובטקסט.

"כך זה לא יכול להימשך", הוריע מופז לאבו־מאזן במהלך השיחה הנוקבת. "אתם לא עושים את העבודה, וישראל לא יכולה להשלים עם זה. אם לא תפעל במהירות, מי יודע לאן זה ירדרד". **לדברי גורמי ביטחון מופז אמר לאבו־מאזן כי למיטב הבנתה של ישראל כל הארגונים הפלשתינים השתתפו בירי המרגמות, וכי עליו לשלוח עוד כוחות ביטחון לאזור שיגור הפצצות. הגורמים לא מסרו את תגובת אבו־מאזן לדברים.** ראש הממשלה שרון, שקיבל עדכון על השיחה הקשה במהלך חגיגת הביניים שקיים בוושינגטון אמר: "אם הם לא יעשו משהו אנחנו נחדש את הפעילות הצבאית. אנחנו רציניים".

ההסבר של "מעריב" להעדר תגובה פלסטינית.

מהדורות החדשות בטלוויזיה הביאו את דברי שרון באופן בולט. ב-10 באפריל הובאה תגובת שרון לירי המרגמות בפתח מהדורת החדשות של הערוץ הראשון: "שרון במטוס לארצות הברית: 'זוהי הפרה בוטה של הבנות שארם א-שייח'".

אופן דיווח זה אינו ייחודי למקרה זה. גם במקרים האחרים בהם נהרגו פלסטינים, וגורמים פלסטיניים רשמיים הגיבו על ההרג, הוצנעה התגובה בצורות שונות. ברוב המקרים, התגובה לא פורסמה כלל. בשאר המקרים, חוץ מאחד, פורסמה התגובה בגוף הידיעה - ולא הוזכרה בכותרות העיתונים או בדברי המגישים בטלוויזיה. רק במקרה אחד הזכיר "ידיעות אחרונות"

את תגובתו של אבו מאזן על הרג שלושת הילדים בציר פילדלפי. בכל מקרה, בין אם הביקורת הפלסטינית הוצגה בגוף הידיעה ובין אם לא, התגובה הישראלית הרשמית הוצגה באופן בולט הרבה יותר. כך, למשל, בכתבה שעסקה בהרג פעיל בארגון הג'יהאד האסלאמי מצפון לטול כרם, ששודרה במהדורת "חדשות 10" ב-2 במאי התקיים דיון נרחב על המבצע מהזווית הצבאית. לאחר מכן הובאו דברי הביקורת של אבו מאזן: "זוהי תוקפנות בלתי מקובלת. הרי הצבא הישראלי יצא מטול כרם ואסור לישראלים לשוב אליה." אולם מיד לאחר מכן אמר הכתב: "לטענות האלו משיבים בצה"ל שהמבוקשים ברחו מהכלא הפלסטיני לפני שבוע וחצי ולא הותירו לצה"ל שום ברירה". לאחר מכן שודרו דבריו של תא"ל גדי אייזנקוט, מפקד אוגדת איו"ש, שאמר: "המבצע בטול כרם בוצע בשטחי הרשות, לאחר שהרשות לא מימשה את אחריותה ולא עצרה את אותם מחבלים שהיא יודעת עליהם היטב". זו היתה, אם כן, השורה התחתונה של הכתבה: התגובה הפלסטינית אמנם שודרה, אבל בוטלה מיד אחר כך על-ידי אייזנקוט.

דפוס ההתעלמות הזה מדבריהם של דוברים פלסטיניים חזר על עצמו גם כאשר הביעו הפלסטינים ביקורת כללית על מדיניותה של ישראל במהלך הפסקת האש. ב-19 באפריל למשל, העניק ראש הרשות הפלסטינית, אבו מאזן, סדרת ראיונות לכל כלי התקשורת המרכזיים בישראל בלשכתו שבמוקטעה ברמאללה, שבהם ביקר את מדיניות ישראל מאז פסגת שארם. הראיונות פורסמו בשלושת העיתונים ובשלוש מהדורות החדשות בטלוויזיה.

ארבעה מהראיונות שפורסמו כללו ציטוטים מדברי הביקורת של אבו מאזן על ישראל. כך נכתב בכתבתו של רוני שקד, שהתפרסמה בעמוד 4 של "ידיעות אחרונות":

> "'אבל אתם', מתלונן אבו מאזן, 'הרגתם שלושה ילדים ברפיח ללא כל סיבה. אחר כך גירשתם את השוטרים הפלשתינים בחברון והתחלתם לרדוף אחרי המבוקשים בניגוד להבנות' [...] 'הסכמנו על פינוי חמש ערים, יצאתם רק משתיים והפסקתם את המשא-ומתן. הוועדה לענייני אסירים קיימה רק ישיבה אחת, ואסירים לא שוחררו'".[22]

כותרת הכתבה היתה **אבו מאזן: "הפינוי יתבצע תחת רגיעה ביטחונית"**, וההפניה אליה בעמוד הראשון היתה: **אבו מאזן: "לא נפתח באש בזמן הפינוי, נתנהג בצורה תרבותית".** הכותרות, אם כן, לא משקפות את דברי הביקורת של אבו מאזן, אלא מתרכזות בהבטחותיו למלא את התחייבויותיו שלו.

ערוץ 2, ב-19 באפריל, דיווח על הראיון באופן דומה. הכותרת בפתיחת המהדורה שהפנתה אל הכתבה היתה: **"אבו מאזן בראיון לאהוד יערי מבקש לא לדחות את ההתנתקות".** בכתבה עצמה אמר אבו מאזן:

> "קלטנו [במנגנוני הביטחון] את מי שגר בערים שמהן ישראל יצאה: יריחו וטול כרם. אנו מתכוננים, ישנן וועדות אשר פועלות יומם ולילה בכדי למנות אותם, לארגן אותם ולקלוט אותם. אולם הבעיה היא שהכיבוש מסבך את הפעולה הזאת. על ישראל לצאת מהערים הללו כדי שכולם יקלטו בערים שלהם במנגנונים שבהם נציב אותם."

22. "ידיעות אחרונות", עמוד 4, 20.4.2005.

בראיון ששודר בערוץ 10, לא הובאה כל ביקורת של אבו מאזן על ישראל, והשאלות ששאל הכתב צבי יחזקאלי היו בעיקר בנושא ההתנתקות והתיאום הישראלי-פלסטיני. "מעריב" הגדיל לעשות, ובחר להתעלם, כמעט לחלוטין, מהראיון עם אבו מאזן. ידיעה קטנטנה על הראיון הופיעה בעמוד 18 של עמודי החדשות, תחת הכותרת: **אבו מאזן: נטפל בפצצות מתקתקות,** ולנושא הוקדשו רק שתי פסקאות. הסיקור המוצנע של הראיון לא ציין כלל את דברי הביקורת של אבו מאזן על ישראל, לא בכותרת ולא גוף הטקסט.

ההפניה לראיון בערוץ 1, לעומת זאת, כללה התייחסות מסוימת לביקורתו של אבו מאזן על מדיניות ישראל: "יושב ראש הרשות הפלסטינית, אבו מאזן, קורא לישראל לתאם עמו את הנסיגה מעזה. בפגישה ברמאללה עם כתבים ישראלים שב אבו מאזן ומצהיר כי הרשות שולטת במתרחש בשטחים, לטענתו הירי והפיגועים מעזה בעת האחרונה הם תוצאה של ההתנהלות הישראלית. במוקטעה היה כתבנו אוהד חמו".

"הארץ", מצידו, הקדיש לראיון עם אבו מאזן את כותרתו הראשית ב-20 באפריל. הכותרת אמרה: **אבו מאזן: "ממשלת ישראל מסיתה נגדי"**. דברי הביקורת האחרים על מדיניותה של ישראל בגדה הופיעו בגוף הכתבה, של ארנון רגולר, בעמוד 5, ולא זכו לכותרת:

> "'העיקרון המוביל צריך להיות הדדיות' אמר. 'הריגת שלושה ילדים ברפיח, בדם קר; הריגת מבוקש במחנה בלאטה ומעצר שני מבוקשים בשכם ורמאללה - מנוגדים להבנות [...] הוסכם שחמישה אזורים בגדה יימסרו לידינו, וזה לא נעשה. המחסומים נותרו במקומם[...]'".

ב-15 באפריל, שידר ערוץ 2 ב"אולפן שישי" ראיון שערך הכתב יורם בינור עם מחמד דחלאן, שר ברשות הפלסטינית. דחלאן התייחס להתנתקות ולפעולות שביצעה הרשות, ומתח ביקורת על מדיניות ישראל כלפי הרשות הפלסטינית. הוא אמר, בין השאר: "נכון, הרשות חלשה והרשות הרוסה. אבל אדון שרון צריך לשאול את עצמו מי גרם להרס הרשות. אלה לא היו המטוסים שלנו". בהמשך אמר: "אתם [ישראל] לא עצרתם איש, שידיו מגואלות בדם פלסטיני ואת מי שאולי עצרתם, שחררתם". בתגובה לשאלה אחרת אמר: "כשתנועת החמאס תקפה את ישראל, וישראל הגיבה בתקיפת הרשות, חמאס הרוויחה פעמיים". ההפניה לראיון בכותרות המהדורה היתה: **מחמד דחלאן מתחייב בראיון לאולפן שישי שהרשות הפלסטינית תעשה כל מאמץ למנוע ירי על צה"ל והמתנחלים במהלך ההתנתקות מהרצועה.** המגיש, אהרון ברנע, קישר לפני שידור הראיון את הדברים לכתבה ששודרה קודם לכן על פסגת בוש-שרון:

> ברנע: "אודי, ראינו בכתבה שלך את המאמץ שעשה ראש הממשלה להפיל את רוב התיק על אבו מאזן, מיותר לציין שברשות הפלסטינית רואים בכך ספין תקשורתי של ישראל. יורם בינור כתבנו בשטחים פגש השבוע את מחמד דחלאן, שר פלסטיני כועס במיוחד".

אבל מיד לאחר שידור הראיון, הוסיף רוני דניאל, הפרשן הצבאי, ממקומו באולפן דברי פרשנות שביטלו את דבריו של דחלאן כדברי הבל:

> "אני שמעתי פה ראיון של אדם, רשמתי לפני, שהוא מבטיח פרחים כשצה"ל יצא. אני מקווה שאף אחד, אני מאמין, שאף אחד בצה"ל לא קונה את הדברים האלו. בכלל,

הגיע הזמן שיפסיקו ליילל ויתחילו לעשות את מה שהם צריכים. הם התחייבו לצבא אחד, לחוק אחד, רשות אחת. כל התפיסות והסיכולים בכלל לא קשורים לרשות הפלסטינית. אגב, חלק מהאנשים שירו את המרגמות הם אנשים בתוך הארגונים של מוסא ערפאת. התמונה לא כזאת כפי שהוא מצייר אותה, כדאי שילכו לעבוד במקום לדבר כל כך הרבה".

ערוץ 2, אם כן, מספק כאן דוגמה מורכבת. מצד אחד, הראיונות עם אבו מאזן ודחלאן ששודרו על ידי הערוץ, הם דוגמאות חריגות לחשיפה מכובדת לעמדותיו של הצד השני. מצד שני, דבריו של דניאל, שאינו מנסה אפילו להציג את דבריו כדיווח על העמדה הצה"לית, עוטפים את הדיווח בפרשנות המבטלת את משמעותם.

ערוץ 10, ב-11 באפריל מספק דוגמה נדירה לניסיון להבין את הפרספקטיבה הפלסטינית, מבלי לבטל אותה מיד - כפי שעשה רוני דניאל בדוגמא הקודמת. במסגרת הדיווח על פגישת שרון ובוש, הביא הפרשן לענייני ערבים, צבי יחזקאלי, נתונים של הרשות הפלסטינית בנוגע להפרות של הבנות שארם על-ידי ישראל:

"שים לב לנתונים ששיגר אבו מאזן לנשיא בוש לפני הפגישה עם שרון. הפלסטינים מדברים על 3,374 הפרות ישראליות מאז פסגת שארם א-שייח', סך הכול מדובר בחודשיים: 15 הרוגים פלסטינים, 77 פצועים. בהפרות, הם גם מדברים על מעצרים, תקיפת מתנחלים, אפילו מעצר של אנשי רשות פלסטינית במחסומים השונים..."

זהו, כמובן, מקרה יוצא מהכלל. התבטאויות של גורמים פלסטיניים בהזדמנויות אחרות, אשר כללו ביקורת נגד ישראל כמעט ולא סוקרו. כאשר פרסמו אותם כלי התקשורת, היה זה ברוב המכריע של המקרים במסגרת כתבה רחבה יותר, שעסקה בנושאים אחרים, ובכל המקרים לא הופיעה הביקורת בכותרת. כך, למשל, ב-26 באפריל פורסמו בעמוד 3 של "הארץ" דברים שאמר אבו מאזן במסיבת עיתונאים משותפת עם ראש הממשלה הפלסטינית אבו עלא: "אבו מאזן האשים את ישראל במסיבת העיתונאים ב'גרירת רגליים' בנסיגה מערים פלשתיניות, שחרור אסירים והפסקת הבנייה בהתנחלויות." כותרת הכתבה היתה **אבו מאזן: ארגון חמאס לא יוכל להחזיק נשק לאחר הבחירות.** ב-8 במאי, נכתב בעמוד 7 של "מעריב" כי "שר החוץ הפלשתיני, נאצר אלקידווה, אמר שהרשות שלחה מסרים דחופים לנציגי הקווארטט ולמזכ"ל האו"ם, ובהם היא מאשימה את ישראל בהתעלמות מהבנות שארם א-שייח'. ברשות ציינו שישראל לא משחררת אסירים ולא נסוגה מערים פלשתיניות." הדברים פורסמו תחת הכותרת: **אבו מאזן קורא לשרון: 'בוא ניפגש'** וכותרת הגג אמרה - **אכזבה ברשות מהקיפאון המדיני מאז ועידת שארם.** ב-9 במאי, נכתב בידיעה בעמוד 13 של "ידיעות אחרונות": "סופיאן אבו זיידה הזהיר כי אי שחרור האסירים פוגע קשות בתהליך השלום ובמעמדו של אבו מאזן" הכותרת היתה: **ישראל: לא נשחרר עוד אסירים פלשתינים.**

"מעריב": ידיעה זעירה על הראיון שנתן אבו מאזן לתקשורת הישראלית. אין אזכור לביקורתו של אבו מאזן על מדיניות ישראל:

"מעריב", 20.4.2005, עמוד 18.

הידיעה בהגדלה.

גם ב"ידיעות אחרונות" מתעלמות הכותרות מביקורתו של אבו מאזן על מדיניות ישראל:

"ידיעות אחרונות", 20.4.2005, ההפניה מהעמוד הראשון.

"ידיעות אחרונות", 20.4.2005, כותרת הידיעה בעמוד 4.

"אבל אתם", מתלונן אבו־מאזן, "הרגתם שלושה ילדים ברפיח ללא כל סיבה. אחר־כך גירשתם את השומרים הפלשתינים בחברון והתחלתם לרדוף אחר מבוקשים בגיבוד להבנות. הממשלה בישראל הבטיחה לי שהמבוקשים לא יהיו נרדפים. בגללכם איבדנו את האמון שלנו".

מבלי לקחת אוויר הוא ממשיך למנות ברצף את טענותיו נגד ישראל: "הסכמנו על פינוי חמש ערים, יצאתם רק משתיים והפסקתם את המשא־ומתן. הוועדה לענייני אסירים קיימה רק ישיבה אחת, ואסירים לא שוחררו. אני לא יודע מה הסיבות להתנהגות שלכם. איך אפשר ליצור כך שיר תוף פעולה?

"תנו לנו זמן", התרגן אבו־מאזן. "תסייעו לי. אם לא תעזרו לנו, אנחנו ניהרס, והכישלון יהיה באשמתכם. אתם אומרים לי 'תפעל', אתם צריכים לסייע לי לפעול".

"ידיעות אחרונות", 20.4.2005. הביקורת מופיעה בתוך טקסט הכתבה בעמוד 4.

ב"הארץ", לעומת זאת, מציגה הכותרת ביקורת. אולם, לא הביקורת הקונקרטית שהשמיע אבו מאזן על מדיניות ישראל, כפי שמופיע בטקסט:

"הארץ", 20.4.2005, כותרת הידיעה בעמוד הראשון.

יו"ר הרשות הפלשתינית: ממשלת ישראל מסיתה נגדי בתקשורת

"הארץ", 20.4.2005, כותרת הידיעה בעמוד 5.

"נשמה לראות את הישראלים חוגגים ומבלים בחג – אבל העי־קרון המוביל צריך להיות הדדיות", אמר. "הריגת שלושה ילדים ברפיח, ברם קר; הריגת מבוקש במונה בלאטה ומעצר שני מבוקשים בשכם ורמאללה – מנוגרים להבנות. כל מידע מוביל לפלישה ישראלית לאחת הערים, אנחנו מוצגים כשקרנים ומאבדים את הלגיטימציה (בר־חוב שלנו, א"ד). הוסכם שחמישה אזורים בגדה יימסרו לידנו, וזה לא נעשה. המחסומים נותרו במקומם, ועדת האסירים, שהי־תה אמורה לדון בשחרור 400 איש, לפי קריטריונים חדשים, התכנסה פעם אחת בלבד. לא נקבל מדיניות של הכתבת תנאים על ידי הצד החזק, והמשך ההתבוללות".

"הארץ", 20.4.2005, מתוך טקסט הידיעה בעמוד 5.

דוגמה נוספת להצנעת ביקורת של בכירים פלסטינים על מדיניותה של ישראל:

ישראל: לא נשחרר עוד אסירים פלשתינים

ישראל הודיעה אמש לפלשתינים כי הוא מק־ פיאה את שחרורם של 400 אסירים בישחוניים עקב חחחחרחרות הביטחונית בימים האחרונים.

את ההודעה מסרה שרת המשפטים, ציפי לב־ני, במהלך ישיבה של ועדת השרים המשותפת לשחרור אסירים. בפגישה השתתפו השרים גד־עון עזרא ובנימין בן־אליעזר, מנב"ל משרד המש־פטים, אהרון אברמוביץ', נציב שב"ס, יעקב גנות, השר הפלשתיני לענייני אסירים, סופיאן אבו זיי־רה, וחבר המועצה המחוקקת, פארס כדורה.

הצד הישראלי הבהיר כי בפסגת שארם א־שייח' נוצרה זיקה הדוקה בין שחרור אסירים לצעדים אר־ פרטיביים של הרשות נגד הטרור. הישראלים טענו כי מאחר שבשבוע האחרון יש הידרדרות במצב הביטחוני, ואין שום פעילות של הרשות – לא ישו־חרר אסירים.

הפלשתינים טענו כי שירותי הביטחון הישׁ־ראליים אינם מעריכים מספיק את הצעדים שנק־טו עד כה הפלשתינים, כמו מעצר של חוליית חמאס בשכונת שעבר. הישראלים הגיבו שמרובר ביורי „קמאס" שחרשות מיהרה לשחרר.

סופיאן אבו זידה הזהיר כי אי־שחרור האסירים פוגע קשות בתהליך השלום ובמעמדו של אבו מאזן.

אתמר אייכנר

"ידיעות אחרונות", 9.5.2005, עמוד 13.

"מחוות ישראליות" לאחר הסכם שארם א-שייח'?

הדו"ח הזה אינו עוסק בבחינת ההתחייבויות האחרות של ישראל, כמו למשל ההתחייבות לשחרר אסירים ולהקל על האוכלוסייה בדרכים שונות, מכיוון שבתקופת הבדיקה כמעט שלא היו דיווחים על כך באמצעי התקשורת. הנושא זכה לסיקור תקשורתי נרחב קודם לכן, בחודש פברואר, בסמוך לועידת שארם א-שייח'. בתקופה הזו פרסם "קשב" שני דו"חות קצרים אשר בחנו את הנושא: סוגיית שחרור אסירים פלסטיניים בעיתונות הישראלית הכתובה, (פברואר 2005) ו"מחוות" ישראליות: כיצד סוקרו צעדי ישראל? (מארס 2005). את הדו"חות המלאים אפשר למצוא באתר "קשב": www.keshev.org.il. הדו"חות הראו כי ברוב המקרים בחרו כלי התקשורת להבליט בכותרות מסר ברור: ישראל הולכת לקראת הפלסטינים. כלי התקשורת העצימו את נדיבותה של ישראל בשתי דרכים עיקריות:

1. עמדות ישראליות, בינלאומיות ופלסטיניות, אשר גרסו כי צעדי ישראל אינם מספקים, זכו לחשיפה שולית. עמדות שגרסו כי אכן מדובר ב"מחוות נדיבות", הובלטו. כך, למשל, בכתבה שהתפרסמה ב"הארץ" ב- 14 בפברואר בעמוד 2, נכתב: "לקראת סוף השבוע שעבר החלו המוסדות הפלשתיניים שמטפלים באסירים לקבל מושג ראשון, לא מלא, על אופי רשימת המשוחררים. כפי שרבים תיארו, מדובר בעיקר באסירים שנשפטו באינתיפאדה הנוכחית לתקופות קצרות, ושזמן השחרור שלהם קרוב או קרוב מאוד [...] מניתוח ראשוני שערכו הכלואים, בהתבסס על רשימה חלקית וממידע שלוקט במתקני הכליאה השונים, 70% מהמשוחררים אמורים להשתחרר במילא בחודש הבא או בעוד חודשיים [...]". הכותרת הראשית של העיתון באותו היום היתה: ישראל תשחרר 500 אסירים ועצירים מנהליים; שרון: ייתכן שהמחווה תסייע לרשות לבסס את שלטונה.

2. אמצעי התקשורת גם העצימו את הסיכון שישראל לוקחת על עצמה בביצוע ה"מחוות". דפוס כזה הופיע, למשל, בגיליון "מעריב" ב-22 בפברואר שהקדיש רבע מהעמוד הראשון שלו לתמונה של אסיר משוחרר, אוחז באקדח, ומעליה הכיתוב - **חופשי ומאיים**. מתחת לתמונה נכתב: "500 אסירים פלשתינים שוחררו אתמול במסגרת הבנות שארם". בכתבה בתוך העיתון מוצגת תמונה אחרת, הסותרת את הרושם שהתקבל בעמוד הראשון: "האסירים [ירדו] בשקט, בלי שירים לאומנים, בלי סיסמאות מתלהמות, כאילו האווירה החדשה חלחלה גם לתוך הכלא וממנו בחזרה החוצה".

דפוסי סיקור אלו ואחרים הציגו בפני צרכני התקשורת בישראל תמונת מציאות שעל-פיה ישראל עושה מעל ומעבר על מנת לסייע לאבו מאזן לבסס את שלטונו. תמונה חד צדדית זו עמדה בסתירה למציאות המורכבת יותר העולה מהדיווחים שנדחקו לשוליים.

4 כיצד סוקרה הביקורת של גורמים בינלאומיים על מדיניות ישראל?

בתקופת הבדיקה, השמיעו גורמים בינלאומיים שונים - בהם נשיא ארה"ב ג'ורג' בוש, נשיא רוסיה ולדימיר פוטין, ראש ממשלת טורקיה רג'פ טייפ ארדואן ומועצת האו"ם - ביקורת על התנהלותה של ישראל. להלן נתמקד בביקורת שהביע הנשיא בוש.

שלושה נושאים עיקריים עמדו על הפרק בפגישת בוש-שרון: המשך התהליך המדיני, טיב תפקודו של אבו מאזן והרחבת ההתנחלויות והמאחזים הבלתי חוקיים. המחלוקת בסוגיית ההתנחלויות הוצגה בעמודו הראשון של "מעריב", ב-12 באפריל, כעניין שולי. הכותרות הראשיות בעמוד הראשון עסקו בתוכנית ההתנתקות. כותרת הגג אמרה: **בוש לשרון: הצלחת ההתנתקות תשפיע על המשך התהליך.** הכותרת הראשית אמרה: **"הכל תלוי בעזה".** המחלוקת הובאה בכותרות המשנה בעמודים הראשונים: **הפגישה בחווה הייתה מחויכת: בוש העניק לשרון מגפי בוקרים, וקיבל בתמורה חמסה למזל; אבל חילוקי הדעות עלו במסיבת העיתונאים; הנשיא בוש שב והדגיש: הבנייה בשטחים חייבת להיפסק.**

באותו עמוד הופיעה פרשנותו של בן כספית תחת הכותרת **מבחן אמריקאי.** כספית ציין כי ארה"ב תעשה כל שביכולתה למען הצלחת ההתנתקות ולכן סוגיית הבנייה בהתנחלויות אינה מהותית כרגע: "המסר העולה מדברי הנשיא ברור ומדויק: שלושה דברים מעניינים עכשיו את ארצות הברית בכל הקשור בנו: ההתנתקות, ההתנתקות וההתנתקות". פרשנות דומה העניק לנושא גיל תמרי, הכתב בוושינגטון, במהדורת החדשות של ערוץ 10 ב-11 באפריל:

> "חילוקי הדעות האלה [לגבי ההתנחלויות] בהחלט בולטים לעין אבל מעבר לזה הפגישה היתה נינוחה, ועלו בה הנקודות הצפויות. יש הסכמה שלא מסכימים בעניין ההתנחלויות, אבל המהלך הגדול יותר הוא מהלך ההתנתקות שהאמריקאים נותנים לו גיבוי מלא, וזו בעצם היתה המטרה האמריקנית לכן הם הזמינו את שרון דווקא לחווה, דווקא באווירה הזו, עם כל המחוות הקטנות, כדי להראות שארה"ב עומדת במאה אחוזים מאחורי שרון כאשר הוא הולך להתנתקות ...".

גם גיליון "ידיעות אחרונות" ב-12 באפריל התייחס למחלוקת בביטול. כך נכתב בכותרות העמוד הראשון: **פסגת טקסס: בוש ושרון הותירו בצד את חילוקי הדעות** (כותרת גג); **סיוע אמריקאי נרחב לפיתוח הנגב והגליל** (כותרת ראשית). בכותרת המשנה הובאה הביקורת בנושא ההתנחלויות אך היא הצטיירה כחסרת משמעות: **הוא דרש בתקיפות: "אל תרחיבו את ההתנחלויות", אבל שתק כששרון הכריז שישראל תשמור על גושי ההתנחלויות.** רק בגוף הטקסט ובטורי פרשנות הוזכרה ביקורתו של בוש בעניין ההתנחלויות.

מהדורת החדשות של ערוץ 2, ב-11 באפריל, נפתחה בהצהרה הבאה של אהוד יערי: "הכותרת המרכזית אני חושב, זה: בוש חתם מחדש על המכתב שלו לשרון [בעניין גושי ההתנחלויות] ואמר - צריך לקחת בחשבון את גושי האוכלוסייה הישראלים כשבאים להסדר הקבע". בשלב מאוחר יותר במהדורה היתה התייחסות חלקית למחלוקת בין ישראל לארה"ב בנושא זה.

המסר המרכזי העולה מדפוס הסיקור הזה ברור: קיימת מחלוקת בין ישראל לארה"ב בעניין ההתנחלויות, אך היא משנית בחשיבותה כרגע; שני הצדדים הסכימו ביניהם שלא להסכים בנושא זה עד לאחר ההתנתקות. המסר הזה מפחית ממשמעות ביקורתו של בוש על ישראל בנושא הבנייה בהתנחלויות.

הכותרת הראשית בעמוד הראשון של "הארץ", ב-12 באפריל, לעומת זאת, הציגה את המחלוקת כמשמעותית הרבה יותר: **פגישת בוש-שרון: מחלוקת על ההתנחלויות והמשך המו"מ**, וכך גם כותרת המשנה: **בוש: "לישראל התחייבות במפת הדרכים לא להרחיב את ההתנחלויות"; שרון: "גושי ההתנחלות יישארו בשליטתנו". ישראל: לא היו חילוקי דעות.**

גם ערוץ 1 לא נמנע מהבלטת המחלוקות:

> חיים יבין: "פסגה בחווה בטקסס, הנשיא בוש שב וחוזר על עמדתו שלא תהיה חזרה של ישראל לגבולות 67', אך בין האישים חזרו ועלו חילוקי הדעות. בוש חוזר ולוחץ על ראש הממשלה לא להרחיב התנחלויות ולא לעשות צעדים המנוגדים לתוכנית מפת הדרכים. הוא מביע תמיכה מפורשת באבו מאזן".[23]

והפרשן עודד גרנות הוסיף: "יש פער גדול, עם כל כמה שדוברים ישראלים אולי ינסו לטשטש את זה, יש פער גדול בין איך בוש רואה את עניין ההתנחלויות ואיך שישראל רואה את זה." ההערה הזו של גרנות מוסיפה לסיקור ממד הכרחי: שרון ואנשיו מעוניינים לטשטש את חילוקי הדעות, מסיבות ברורות. אמצעי התקשורת האחרים, חוץ מ"הארץ" והערוץ הראשון, סיפקו להם את מה שביקשו לקבל - ובכך מנעו מצופיהם וקוראיהם מידע חיוני על מצבה הבינלאומי של ישראל. יש לציין, כי אף אחד מכלי התקשורת - כולל "הארץ" וערוץ 1 - לא ניצל את ההזדמנות כדי להעלות את השאלות המתבקשות בנוגע להשפעתה של הבנייה בהתנחלויות על עתידו של התהליך המדיני.

23. ערוץ 1, 11.4.2005.

5 כיצד סוקרה הביקורת הפנים-ישראלית?

במהלך תקופת הבדיקה הופיעו בכלי התקשורת 28 ידיעות בהן הופיעה ביקורת על מדיניות ישראל מפי מקורות ישראליים בכירים במסד הביטחוני או הפוליטי, וכתבים או פרשנים. 19 מידיעות אלה הופיעו בעיתון "הארץ". הדוגמאות הבודדות האחרות הופיעו באמצעי התקשורת האחרים.[24] הניתוח שלהלן יתייחס לאופן הצגת הביקורת הפנים-ישראלית בעיתון "הארץ".

מתוך 19 ההתייחסויות לביקורת פנים-ישראלית, 8 הופיעו בעמודי החדשות ו-11 בחלק ב' - 8 במאמרי פרשנות ו-3 במאמרי מערכת. ב-5 מתוך הידיעות שהופיעו בעמודי החדשות לא עלתה הביקורת לכותרת. 4 מהידיעות הופיעו בעמודים אחוריים ובקטן.

דוגמה המשלבת דפוסים אלו פורסמה ב-2 במאי. בכתבה דווח על ביקורת שמתח חבר-הכנסת לפיד על ראש הממשלה בפגישה עמו: "בפגישה הביע לפיד דאגה מכך שישראל איננה מגבשת תוכנית פעולה מדינית לאחר ביצוע תוכנית ההתנתקות. [...] לפיד אמר כי על הממשלה לעזור יותר לאבו מאזן כדי לחזק את מעמדו". כותרת הכתבה היתה: **שרון: ישראל תשחרר עוד אסירים ביטחוניים** והכתבה עצמה היתה קטנה והופיעה בעמוד א14.

ב-28 באפריל פרסם ארנון רגולר, בעמוד 4, רשימה של ההתחייבויות בהן עמדו, או לא עמדו, שני הצדדים: "בדיקה של התחייבויות השלב הראשון של מפת הדרכים מגלה שהן הישראלים והן הפלשתינים ממלאים במלואן רק את ההתחייבויות שנוח להם לבצען. המשימות הקשות באמת מבוצעות חלקית". בתוך הכתבה הופיעה טבלת נתונים לפיהם ישראל מילאה באופן חלקי שתיים מתוך חמש ההתחייבויות שהיא נדרשה להן, ואילו הפלסטינים מילאו במלואן או בחלקן 7 מתוך 8 מחויבויות. כותרת הכתבה היתה: **אבו מאזן הפחית את האלימות, אבל בישראל לא מרוצים מהדרך.**

במאמרי הפרשנות הביא "הארץ", בין השאר, ביקורת מפי בכירים במערכת הביטחון הישראלית - ביקורת שלא הוזכרה כלל בעמודי החדשות. כך, לדוגמא, דיווח עמוס הראל ב-22 באפריל על דיונים שהתקיימו במערכת הביטחון על חיזוק מעמדו של אבו מאזן:

> "בצה"ל ובמועצה לביטחון לאומי התנהלו בשבועות האחרונים דיונים סביב השאלה, מה צריכה ישראל לעשות כדי לחזק את שלטונו. ההמלצה הצבאית מורכבת משילוב של מחוות נוספות עם המשך לחץ לעמוד בהתחייבויות. בתחום המחוות מדובר על הקלות בתנועה בגדה, הסרת מחסומים נוספים וחלוקת עוד היתרי כניסה לישראל".

24. דברים שאמרה חברת-הכנסת דליה איציק על הצורך לתת לאבו מאזן הקלות נוספות (ערוץ 10, 4.5.2005); "לאחר הבנות שארם שוחררו 500 אסירים ומאז נעצרו 400" ("מעריב", כותרת ידיעה קטנה, עמוד 6, 3.5.2005); כתבה בה הופיעה באופן מוצנע ביקורת מפי חבר-הכנסת יוסי שריד על יחסה של ישראל לאבו מאזן (ערוץ 1, 11.4.2005); "אוניברסיטת אריאל מציעה: מעונות במאחז לא חוקי" ("ידיעות אחרונות", כותרת, עמוד 3, 5.5.2005). במקרים בודדים אחרים, הופיעה ביקורת פנים-ישראלית על נושאים אחרים. בין אלה, יש לציין שתי כתבות נרחבות: "מה עושים ילדים פלסטינים בכלא צבאי בישראל?" (ערוץ 10, 28.4.2005); "הילד מחמד אלדורה שנהרג בזרועות אביו מאש צולבת הפך כזכור לאחד מסמלי האינתיפאדה. האב טוען שישראל מתנכלות לו ואינה מוכנה לתת לו לצאת למצרים לטיפולים רפואיים" (ערוץ 2, 28.4.2005).

מאמר זה הופיע בחלק ב' של העיתון, תחת הכותרת: **מצדיעים ומקטרים.**[25]

במאמר של עקיבא אלדר ב-25 באפריל התפרסמו דברים שאמר הרמטכ"ל, משה יעלון, באוקטובר 2003, בפגישות סגורות, "אוף דה רקורד". אלדר קשר את הדברים למצב הנוכחי: "גם היום, כמו באוקטובר 2003, יעלון סבור ש'ישראל שגתה ביחסה לאבו מאזן ותרמה לנפילת ממשלתו בכך שנהגה בקמצנות במחוות כלפיו'." מידע זה הופיע במאמר פרשנות בחלק ב' תחת הכותרת **הפודל והשפן.**[26]

"הארץ", אם כן, סיפק לקוראיו כמות גדולה יותר של ביקורת פנים-ישראלית, אבל ערך את הכתבות הרלבנטיות, בחלק גדול מהמקרים, באופן שגרם להצנעת המידע החשוב הזה. במספר מקרים חריגים, חשוב לציין, קיבלה הביקורת מקום גם בכותרת. כך, למשל, פורסמה כתבה של עמירה הס ב-18 באפריל בעמוד 4, במסגרת סדרה שטיפלה בנושא האסירים הפלסטינים. כותרת הכתבה היתה: **בכיר לשעבר במנהל האזרחי: שחרור אסירים: אינטרס של ישראל.**

הצנעת דברי הביקורת הנובעים מתוך המערכת הביטחונית והמדינית משמעותית במיוחד - דווקא מכיוון שהיא נתפסת כלגיטימית יותר בעיני צרכן החדשות הישראלי. הביקורת אף מאפשרת ללמוד על סדקים בקונצנזוס-לכאורה בצד הישראלי, ועל העובדה שרבות מהטענות הקשות המושמעות על-ידי פלסטינים, או גורמים בינלאומיים, מושמעות גם בתוך המערכת.

"הארץ", 28.4.2005, עמוד 4. איזה צד מילא את התחייבויותיו? "הארץ" מצא שישראל מילאה באופן חלקי 2 מתוך 5 ההתחייבויות שהיא נדרשה להן, ואילו הפלסטינים מילאו במלואן או בחלקן 7 מתוך 8 התחייבויות:

אבו מאזן הפחית את האלימות, אבל בישראל לא מרוצים מהדרך

מישטר השרב הראשון בחסיכת הדרכים אצל ישראל והפלסטינאים

ישראל

הפלסטינאים

25. "הארץ", עמוד ב2, 22.4.2005.
26. "הארץ", עמוד ב3, 25.4.2005.

6 כיצד סוקרו מעשיה ומחדליה של הרשות הפלסטינית?

פרק זה בוחן את האופן שבו סיקרה התקשורת הישראלית את הצד הפלסטיני לאחר פסגת שארם א-שייח'. חלקו הראשון של הפרק עוסק במקרים שבהם הפר הצד הפלסטיני את הבנות שארם; חלקו השני עוסק בפעולות של הרשות הפלסטינית שעלו בקנה אחד עם ההבנות.

א. סיקור ההפרות הפלסטיניות של הבנות שארם א-שייח'

מאז פסגת שארם א-שייח' חלה ירידה משמעותית במספר הנפגעים הישראלים כתוצאה ממעשי אלימות של פלסטינים.[27] עם זאת, מעשי האלימות נמשכו, והדבר התבטא בסיקור התקשורתי. מתוך 32 הימים שנבדקו, ב-27 היה אזכור של מעשה אלימות פלסטיני, לפחות בכלי תקשורת אחד. כאשר לווה הדיווח החדשותי בהערכות גורמים ישראליים לגבי תפקודה של הרשות הפלסטינית בכל הנוגע למניעת האלימות, הן היו ביקורתיות וספקניות ביותר: אבו מאזן אינו עושה, אינו מנסה, אינו מתאמץ. ברוב המקרים, הציגו אמצעי התקשורת את הביקורת הזו כלשונה, לא בדקו אותה בעצמם, ולא אפשרו לגורמים פלסטיניים להגיב עליה. במובן הזה, היה ערוץ 10 היוצא מהכלל, והוא הקפיד לתת ייצוג לעמדה הפלסטינית, ולסייג את העמדה הישראלית הרשמית. עם זאת, ברוב המקרים ייצוג זה הופיע רק בגוף הכתבה, ולעיתים לאחר הפניה מהאולפן או כותרת שהבליטה את הביקורת הישראלית והוציאה את העוקץ מההסתייגות שהופיעה בה.

בדיקה של כל החומרים (ידיעות חדשותיות, מאמרי פרשנות ודעה), בהן הוצגו הערכות לגבי תפקוד הרשות הפלסטינית, העלתה את התמונה הבאה:

	כלל הידיעות בהן מופיעה ביקורת על תפקוד הרש"פ	מתוך כלל הידיעות: ידיעות בהן ביקורת על הרש"פ מופיעה בכותרת	מתוך כלל הידיעות: ידיעות בהן הופיעה תגובה פלסטינית (או סיוג אחר) לעמדה הממסדית הישראלית
"מעריב"	9	8	4
"ידיעות אחרונות"	7	5	1
"הארץ"	9	6	1
ערוץ 1	12	1	3
ערוץ 2	11	3	0
ערוץ 10	8	5	6

27. לפי נתוני דובר צה"ל, בחודשים פברואר-מארס 2005 נרשמה ירידה בכמות הפיגועים (פברואר - 126 פיגועים, מארס - 133 פיגועים), לעומת 405 פיגועים בחודש ינואר. בעיקר בולטת הירידה בירי פצצות המרגמה והרקטות, ובירי מנשק קל. בחודש מארס לא נהרג אף ישראלי מפעילות טרור, וגם בכמות הפצועים נרשמה ירידה מרשימה לעומת החודשיים שקדמו לו: 11 פצועים לעומת 60 פצועים בפברואר ו-54 בינואר (הודעת דובר צה"ל, 5 במאי).

ראוי גם לציין כי ברוב מוחלט של המקרים, שבהם הופיעה תגובה פלסטינית (או סיוג אחר) לעמדה הביקורתית הישראלית, הכותרת הבליטה את המסר הביקורתי על הרשות - והצניעה את הסיוג.

כפי שכבר נאמר, כל אמצעי התקשורת נטו לפרש אירועים אלימים מצדם של הפלסטינים כחלק מדפוס פעולה רציף וברור: הפלסטינים עושים, או לא עושים, כל דבר שעלול להביא לסיום הפסקת האש. כך, למשל, נראים הדברים בהשוואת סיקור של אירוע אחד מרכזי על-ידי כל כלי התקשורת:

ב-18 באפריל ירו צלפים פלסטינים על חייל ואזרח שעסקו בבניית קיר מגן בציר פילדלפי. החייל נפצע באורח בינוני והאזרח נפצע באורח קל. בערוץ 1, כותרת בפתיח מהדורת "מבט" באותו היום אמרה: **חייל ואזרח נפצעו מירי צלף בציר פילדלפי.** בהפניה לכתבה, אמר יגאל רביד: "אזרח וחייל נפצעו אחר הצהרים מירי צלף בציר פילדלפי. זה קורה בעיצומו של ויכוח על עתיד הציר ונוסף לשרשרת אירועי טרור מדאיגים. הכל בדיווח של כתבנו לענייני צבא יואב לימור". בתוך הכתבה אמר לימור:

> "זה הפך כמעט לשגרה. מידי יום יורים הפלסטינים לעבר כוחות ומוצבים של צה"ל ברצועת עזה ... הפיגוע היום רק מגביר את תחושת התסכול בצה"ל לנוכח אוזלת היד של כוחות הביטחון הפלסטיניים. בשבוע שחלף נרשמה עלייה של 300 אחוזים במספר הפיגועים ברצועה, ובצה"ל דורשים עתה מהדרג המדיני להפעיל לחץ על אבו מאזן לפני שגל הפיגועים הנוכחי יגבה הרוגים".

בערוץ 2 הוצגו הדברים באופן דומה: זינוק במספר התקריות שיוזמים פלסטינים ברצועה, אוזלת יד של הרשות הפלסטינית, וסכנה להמשך הפסקת האש. המגיש, גדי סוקניק, מפנה אל כתבתו של רוני דניאל במילים האלה: "בינתיים, חייל ואזרח נפצעו היום מיריות של צלף פלסטיני בציר פילדלפי שבדרום רצועת עזה. בצה"ל מצביעים על זינוק במספר התקריות ברצועה ועל סכנה אמיתית להמשך הפסקת האש. כתבנו לענייני צבא, רוני דניאל". רוני דניאל קובע: "... העניין הוא לא רק בתקרית הזו על אף חומרתה. המגמה הכוללת היא שמדאיגה. בשבוע האחרון יש עליה דרמטית, 300 אחוזים ויותר, בתקריות מפרות הפסקת אש והרשות הפלסטינית לא עושה דבר".[28]

גם ערוץ 10 מביא רק את העמדה הרשמית של צה"ל, בשונה ממנהגו לאורך רוב תקופת הבדיקה. כותרת בפתיח המהדורה אומרת: **חייל ואזרח נפצעו מירי בציר פילדלפי.** יעקב אילון מפנה לכתבתו של אלון בן דוד כך: "קצינים בכירים בצה"ל מזהירים כי הפסקת האש עם הפלסטינים על סף התמוטטות. היום נפצעו שני ישראלים בציר פילדלפי". בכתבה אומר אלון בן דוד:

> "עזה מתחממת ולא בגלל השרב. בצה"ל מדברים על עלייה של 300 אחוזים במספר הפיגועים בשבוע האחרון ... בצה"ל מדברים היום על אוזלת יד מתמשכת של הרשות

28. ערוץ 2, 18.4.2005.

> הפלסטינית, שאינה משליטה מרות בדרום הרצועה ... ג'מאל אבו סמדנא, שעומד בראש הארגון ועומד גם מאחורי רוב התקריות בעזה, ואבו מאזן לא מעז להתמודד אתו ... בצה"ל אומרים שהם מקפידים להמשיך ולשמור על הרגיעה אבל גם אומרים שהגיע הזמן להפעיל סנקציות נגד אבו מאזן, בתקווה לדרבן אותו לפעול לפני שהפסקת האש תקרוס כליל".[29]

ב"הארץ", אמרה כותרת בעמוד 2 ב-19 באפריל, כי **חייל ואזרח נפצעו מירי צלפים בציר פילדלפי.** בתוך הכתבה נכתב: "מקורות צבאיים אמרו ל"הארץ" כי נדרשת הפעלת לחץ בינלאומי על יו"ר הרשות מחמוד עבאס (אבו מאזן), כדי שישליט סדר ברצועה. לדבריהם משקף המצב בימים האחרונים אובדן שליטה של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים במתרחש ומכאן ואילך עלולים הדברים להמשיך ולהידרדר במהירות".

ב"ידיעות אחרונות" באותו יום הופיעה הידיעה בנושא זה בעמוד 11. בכותרת הראשית של הידיעה נכתב: **בצה"ל מזהירים: 'הרגיעה לפני פיצוץ'** בכותרת המשנה נכתב: **"יש עלייה חדה במספר התקריות", אומרים בצה"ל, "כך אי אפשר להמשיך"** בגוף הטקסט נכתב:

> "בצה"ל אומרים כי מדובר בשחיקה של ממש בהפסקת האש, וזאת בגלל שהרשות הפלשתינית פועלת פחות לסיכול פיגועים ומזהירים מפני פיצוץ הרגיעה. מדובר בעלייה דרמטית של האירועים מול חוסר פעילות של הרשות הפלסטינית שלא עושה דבר כדי לעצור אותם. 'הפסקת האש שברירית' מזהירים בצבא".

"מעריב" סיפק במקרה הזה דוגמה יוצאת דופן בחריפותה לפער בין כתבות וכותרות.[30] כותרת הגג של עמוד 8, באותו היום, אמרה: **עלייה של יותר מ-100 אחוז במספר הפיגועים ברצועה.** כותרת העמוד אומרת: **השקט נותר על הנייר.** כותרת המשנה הוסיפה: **"צה"ל אינו רשאי לפעול בתוך השטח הפלשתיני, אבל מישהו צריך לפעול שם".** אבל לקראת סוף הכתבה נאמר:

> "גורמים צבאיים אומרים כי עד לאירוע עצמו אתמול, לא הבחין איש מהגורמים הישראלים הבכירים בעלייה החדה בתקריות האש ולא פעל לעצור את המגמה [...] 100 פצצות מרגמה נורו על ישובי הרצועה בתוך פחות מיומיים, אך בצה"ל מתייחסים לירי כאירוע חד פעמי שהסתיים".

משמעות הסתירה בין הכתבה לכותרת ראויה להסבר נוסף: אם ישנם גורמים בצה"ל הסבורים כי האירועים הרלבנטיים לא היו בגדר סימן ל"התמוטטות הפסקת האש", ואם אף אחד בצה"ל לא הבחין במגמה של עלייה במספר הפיגועים עד אירוע הירי, כיצד אפשר לקבוע כי "השקט נותר על הנייר"? גם כאן, כפי שראינו קודם לכן, חשף הניסוח בכתבה של "מעריב" את העובדה שישנו פער בין עמדות של גורמים צבאיים שונים - ובכל מקרה קיים לפחות פער בין העמדה הישראלית הרשמית לבין התרשמויותיהם של גורמים צבאיים מסוימים.

---

29. ערוץ 10, 18.4.2005.

30. בניגוד לכלי התקשורת האחרים, מופיע ב"מעריב" הדיווח על אירוע הירי במנותק מהערכות צה"ל שהוצגו לעיל. הדיווח על האירוע מופיע בעמוד 9, בידיעה תחת הכותרת: **הקימו חומה נגד ירי ונפגעו מאש צלפים.**

גם במקרים אחרים בהם דיווחו כלי התקשורת על מעשי אלימות מצד הפלסטינים, הם נטו לאמץ את העמדה הישראלית הממסדית ולהבליט אותה. זאת, מבלי לבדוק באופן עצמאי את נכונותה או לעמת אותה עם גורמים רשמיים בצד הפלסטיני. כך, למשל, הסבירו אהוד יערי ורוני דניאל במהדורת החדשות של ערוץ 2 ב-10 באפריל מדוע צה"ל לא מגיב לירי של קסאמים:

> רוני דניאל: "נראה לי שמה שראינו כאן ביממה האחרונה מחדד יותר מאי פעם את העובדה הפשוטה: כל עוד הרשות הפלסטינית לא עוצרת ממש את הארגונים, מחרימה נשק, מפסיקה את יצור הקסאמים ואת פצצות המרגמה, כל אימת שאחד הארגונים הללו יחשוב מסיבה כזו או אחרת שהוא רוצה להפר את ההפוגה הזו, הוא יעשה את זה. ראינו את זה ביממה האחרונה כאן ברצועת עזה."
>
> יונית לוי: "אהוד, למה אבו מאזן לא מצליח להפסיק את הירי? הוא לא מנסה?"
>
> אהוד יערי: "... אנחנו נדברים עם הרשות של אבו מאזן, אבל מה שאנחנו ראינו עכשיו ברצועת עזה, זו הרשות השנייה - הקואליציה של חמאס ושאר ארגוני הטרור - שפועלת לפי דרכה, ובעצם הפקיעה את השליטה במדיניות הביטחון של הרשות הפלסטינית מידי אבו מאזן, וקובעת מתי לירות, כמה, למה ולהיכן. ... המצב הזה הוא מצב בו יש רשות אחת, הולכת ונחלשת, והרשות השנייה - זו הטרוריסטית, שהולכת ומתחזקת, להוותנו".

האם יכולתם של הארגונים להפר את הפסקת האש כל אימת שירצו היא אכן 'עובדה פשוטה' כפי שטען דניאל? האם הארגונים באמת הפקיעו מידי אבו מאזן את היכולת לנהל מדיניות עצמאית? בדיון לא הובאו עמדות אחרות מאלו של הפרשנים, וגורמים פלסטיניים לא התבקשו לתת את תגובתם.

באותו יום נאמר בכותרת הראשית של מהדורת מבט בערוץ 1: **ב-24 השעות האחרונות נחתו יותר ממאה פצצות מרגמה ורקטות קסאם על ישובי גוש קטיף. שרון במטוס לארצות הברית: זו הפרה בוטה של הבנות שארם א-שייח'.** מסר דומה הועבר גם בכתבתו של אמיר בר שלום, בהמשך המהדורה: "בשיחות שהם [קציני צה"ל] ניהלו עם מוסא ערפאת ואנשיו הודו הפלסטינים שאיבדו שליטה על דרום הרצועה וכי מדיניותו של אבו מאזן להבליג ולא להתעמת עם הפלגים נכשלה ... עיקר התסכול בצה"ל הוא ממאזן ההרתעה שיצרו ארגוני הטרור של השטחים מול אוזלת היד של הרשות, שלא עשתה דבר מאז המטח הקודם על גוש קטיף בסוף חודש ינואר". אבל אחר-כך, בדיון באולפן בין חיים יבין לעודד גרנות, הביא גרנות פרספקטיבה רגועה ומאוזנת יותר:

> חיים יבין: "עודד, בוא נראה מה היה לנו: יותר ממאה פצמ"רים וקסאמים על גוש קטיף בתגובה על ההרג, השנוי במחלוקת בוא נאמר את זה, של שלושה נערים פלסטיניים. זה נראה כמו סוף הרגיעה. זה נראה כאילו אבו מאזן מאבד את השליטה שלו על חזית הדרום, חזית עזה שלו".

עודד גרנות: "חיים, לפעמים הזיכרון קצר, בוא נאמר ככה. האירוע הזה בעזה הוא לא אירוע מבטל רגיעה, לא מבטל הסכם קהיר - ולא אני אומר את זה, הפלגים אומרים את זה, הארגונים אומרים את זה, החמאס והג'יהאד הם אומרים: 'מבחינתנו ההסכם מתקיים, אבל אנחנו שומרים לעצמנו את חופש התגובה להגיב כל פעם שצה"ל עושה איזושהי פעולה' ... והם לא אומרים את זה רק עכשיו. הם אמרו את זה בהסכם קהיר ... מבחינה זו, חיים, לא השתנה שום דבר."

דבריו אלו של גרנות הובאו בסוף הדיון בנושא, לאחר שהכותרת הראשית, כתבתו של אמיר בר שלום ודברי חיים יבין העבירו מסר הפוך.

"מעריב", 19.4.2005, עמוד 8. השוואת טקסט הכתבה לכותרותיה:

עלייה של יותר מ־100 אחוז במספר המיגועים ברצועת עזה

השקט נותר על הנייר

פציעתם של חייל ואזרח מידי צלף היא רק אחת מתוך 22 תקריות אש שאירעו בשבוע האחרון ברצועה ■ רובן הסתיימו ללא נפגעים, לכן מעטים הבחינו כי הרגיעה עומדת בפני קריסה ■ אבל הנתונים מצביעים על הפעלה בכמות האירועים ■ גורם צבאי: "צה"ל אינו רשאי לפעול בתוך השטח הפלשתיני, אבל מישהו צריך לפעול שם"

כותרות הכתבה

גורמים צבאיים אומרים כי עד לאירוע אתמול לא הבחין איש מהגורמים הישראלים הבכירים בעלייה החדה בתקריות האש ולא פעל לעצור את המגמה.

מתוך טקסט הכתבה

יותר מ־100 פצצות מרגמה נורו על יישובי הרצועה בבתוך פחות מיומיים, אך בצה"ל מתייחסים לירי כאל אירוע חד־פעמי שהסתיים, ואשר נועד ליצור מאזן אימה מול ישראל.

מתוך טקסט הכתבה

ב. כיצד סוקרו הפעולות הפלסטיניות שעמדו בהבנות שארם א-שייח׳?

במהלך תקופת הבדיקה הופיעו בתקשורת אזכורים לצעדים של הרשות הפלסטינית שנעשו ברוח הבנות שארם, בהם יישום רפורמות שלטוניות וביטחוניות, איחוד מנגנוני הביטחון, חיזוק שלטון החוק, פירוק הארגונים החמושים מנשקם וחידוש התיאום הביטחוני, וכן הופיעו איכורים להצהרות אשר התייחסו לצעדים אלה.[31] בסך הכל הופיעו במהלך תקופת הבדיקה 69 אזכורים של הנושאים האלה. בחינת האזכורים האלה מעלה, שוב, כי אמצעי התקשורת השתמשו בדפוסי עריכה שהמעיטו בחשיבותם של הצעדים האלה, והבליטו את ההערכות השליליות בנוגע לתפקודו של אבו מאזן.

בחלק מהמקרים, מוקמו הדיווחים על הנושא הזה בעמודי החדשות האחרונים, ותפסו מקום קטן בעמודים. כך, למשל, פורסמה ב-3 במאי כתבה ב"הארץ" תחת הכותרת **כוחות ביטחון פלשתיניים עצרו חוליית חמאס שהתכוונה לשגר רקטות קסאם בצפון רצועת עזה** אולם כתבה זו הופיעה בעמוד א12.

במקרים אחרים, הופיעו הדיווחים רק במאמרי פרשנות או במוספי השבת. כך, למשל, כתב עקיבא אלדר ב-12 באפריל, בחלק ב׳ של "הארץ":

> "ראש אמ"ן מחקר, תא"ל יוסי קופרווסר, דיווח לחברי וועדת החוץ והביטחון של הכנסת שיו"ר הרשות הפלשתינית עושה מאמץ להפסיק את הירי לעבר מטרות ישראליות ושהפסקת האש לא 'קרסה' כמאמר דובריו הפוליטיים של שרון [...] השניים לא סיפרו שהפלשתינים דיווחו בסוף השבוע על ארבעה פצועים, מהם קצין פצוע קשה, מקרב כוחות הביטחון שלהם, בעת פעילות לסיכול ירי מרגמות".

כותרת המשנה של הפרשנות אמרה: **בעוד ששרון נוסע לבוש עם טענות על אבו מאזן ש"אינו נוקף אצבע נגד הטרור" ועל הפסקת האש ש"התמוטטה", דיווח צה"ל לכנסת את ההפך בדיוק.** ב-15 באפריל, התפרסם מאמר של עופר שלח בעמוד 25 של המוסף לשבת של "ידיעות אחרונות", בו נכתב: "בחודשיים האחרונים נחשפו 19 מנהרות בגזרה הזו [עזה], עשר מהן על ידי הפלשתינים. זו כמות גדולה מכל מה שהשיג צה"ל בשנים של מבצעים עתירי נפגעים משני הצדדים".

"סיפור" שונה על ביצוע ההתחייבויות הפלסטיניות, אפשר למצוא בעמודים פנימיים, בשולי המוספים ובמאמרי פרשנות:

> מצד שני, כשמקרינים על המסך תמונה של אחת המנהרות, מזכיר קצין ההנדסה האוגדתי שפתוחה של המנהרה נמצא בתוך בית, שצה"ל ישב בו במשך שבועיים במהלך אחד המבצעים הגדולים שלו ולא מצא רבר. בחודשיים וחצי האחרונים נחשפו 19 מנה" רות בגיזרה הזו, עשר מהן על ידי הפלשתינים. זו כמות גדולה מכל מה שהשיג צה"ל בשנים של מבצע" עים עתירי נפגעים משני הצדדים.

עופר שלח, "ידיעות אחרונות", 15.4.2005, המוסף לשבת, עמוד 25.

31. ידיעות הקשורות לתיאום ההתנתקות לא נבדקו משום שאינן קשורות ישירות להבנות שארם ועוסקות במהלך עתידי.

עקיבא אלדר

רשומון בעזה

בעוד שרון נוסע לבוש עם טענות על אבו מאזן ש"אינו נוקף אצבע נגד הטרור" ועל הפסקת האש ש"התמוטטה", דיווח צה"ל לכנסת את ההיפך בדיוק

כמעט באותה שעה שבה מישהו בפטליית ראש הממשלה תיחדך את הכתבים שרון מתכוון לספר לנשיא בוש שאבו מאזן "אינו נוקף אצבע נגד הטרור" ושהפסקת האש "התמוטטה", ראש אגף"ן מטאסר יוסי קופרווסר דיווח לחברי ועדת הפנים והביטחון של הכנסת שרו"ד הרשות הפלסטינית עושה מאמץ להפסיק את הירי לעבר מטרות ישראליות ושהפסקת האש לא "קרסה", במאמר רובריו המליצים של שרון. שר הביטחון, שאול מופז, אמר מקום על מתן הזדמנות נוספת לאבו מאזן. הטנים לא סיפרו שהפלשתינאים ריוחו במוף הסבוע על ארבעה מצועים, מהם קצין מצוע קשה, מקרב מחוות הביטחון שלהם, בעת פעילות לסיכול ידי מרגמות.

עקיבא אלדר - טור אישי, "הארץ", 12.4.2005, חלק ב' עמוד 3.

שתי הכתבות האלו, ואחרות שיוצגו בהמשך, מציגות מידע דרמטי על מאמצים של הפלסטינים לעמוד בהתחייבויותיהם – מאמצים שאף נשאו פרי. הצנעת החומרים האלה משפיעה באופן מרחיק לכת על יכולתם של הקוראים להבין את המציאות המורכבת בשטח.

במקרים רבים, הופיע מידע בעל אופי דומה בתוך כתבות חדשותיות, שכותרותיהן הבליטו דווקא הפרות פלסטיניות של הבנות שארם. כך, למשל, הופיע הדיווח הבא בפסקה האחרונה של כתבה בעמוד 4 של "ידיעות אחרונות" מה-6 במאי: "גורמי מודיעין דיווחו אתמול כי אבו מאזן שלח שליחים למבוקשים בטול כרם ובריחו כדי שיאספו את הנשקים שבידיהם". כותרת הידיעה היתה: **קסאם נפל בשדרות: צה"ל: מעכשיו נגיב.** כותרת המשנה הוסיפה: **בכירים בצה"ל: "הפסקת האש מתפרקת, האופטימיות נעלמה".**

דוגמה נוספת הופיעה ב"מעריב" ב-3 במאי. בשורה האחרונה של כתבה בעמוד 3 נכתב: "בערב עצרה הרשות הפלשתינית פעילי חמאס שניסו לירות קסאם נוסף". כותרת הידיעה היתה: **המחבלים קיבלו הנחיות מסוריה.** כותרת אותו גיליון היתה - **שרון: אבו מאזן מחזק את הטרור.**

בדיווח מהאולפן בערוץ 10, ב-24 באפריל, סיפר המגיש אפי טריגר על חשיפת מנהרה ואטימתה על ידי הפלסטינים:

> "הפלסטינים דורשים שישראל תוותר על השליטה במעברי הגבול ממצרים לעזה. השר הפלסטיני מחמד דחלאן אמר היום כי רק כך יוכח שישראל מתכוונת לבצע נסיגה מלאה מהרצועה. בישראל דוחים הדרישה, מהחשש שהדבר יאפשר הברחה של אמצעי לחימה באמצעות מנהרות כמו זו שהתגלתה היום ברפיח. המנהרה שנחשפה בידי המשטרה הפלסטינית נאטמה זמן קצר לאחר מכן".

דבריו של המגיש, אם כן, התמקדו בהברחות הנשק. הצעד המשמעותי של חשיפת מנהרה ואטימתה בידי המשטרה הפלסטינית הובא כבדרך אגב, בשולי הדברים, ולא זכה להבלטה משל עצמו.

מפעם לפעם, חוזרת ומציצה מתוך הסיקור אחת העובדות החשובות ביותר בהקשר הכולל של הדו"ח הזה: מערכת הביטחון הישראלי עצמה היתה, ועודנה, חלוקה בדעתה לגבי תפקודו של אבו מאזן. מערכת הביטחון, כמובן, מעוניינת בהצגת עמדה אחידה - אבל חשיפת חילוקי הדעות הפנימיים היא אחד התפקידים החשובים של אמצעי התקשורת במדינה דמוקרטית. כך, למשל, כתב אלכס פישמן בעמודו הראשון של "ידיעות אחרונות", ב-11 באפריל, טור פרשנות בו ציין כי "כבר זמן רב לא היו גופי ההערכה והמודיעין בישראל כל כך סוערים ומפולגים סביב הסוגייה: מי אתה, אבו מאזן? האיש האפור הזה, נטול הכריזמה, הצליח לבלבל את המצפן המודיעיני".

אבל זהו היוצא מהכלל המעיד על הכלל. ברוב המוחלט של המקרים, גם כאשר הביאו הכתבים דעות שונות מתוך מערכת הביטחון, הבליטו אמצעי התקשורת רק את הדעות השליליות. כך, למשל, פרסם "מעריב" ב-27 באפריל כפולת עמודים תחת הלוגו "ראיס במחלוקת". הכותרת הציגה רק צד אחד במחלוקת: **מבחן מאה הימים של אבו מאזן: בממשלת ישראל כבר הבינו שאין בו את המנהיגות הנדרשת, אבל מחזיקים אצבעות שיעבור בשלום את ההתנתקות; בצה"ל מאוכזבים ממנו וטוענים שהוא פועל נגד הטרור רק כשהחרב מונחת על צווארו [...]".** תחת הכותרת מופיעים שלושה מאמרי פרשנות. הפסקאות האחרונות של שניים מהם מביאות הערכות מתוך מערכת הביטחון, שנשמעות שונות באופן קוטבי:

> "יש גם גורמים ביטחוניים המדגישים בעיקר את ההישגים של יושב ראש הרשות הפלשתינית: 'הוא שינה בצורה מוחלטת את דעת הקהל ברחוב הפלשתיני נגד הפיגועים. הוא הביא לרגיעה משמעותית מאד. יכול להיות שהדרך שלו לרגיעה בהידברות ולא במלחמת אחים תתברר בסופו של דבר כנכונה."

> "לאבו מאזן יש כמה יתרונות [...] שנית, העובדה [היא] שאין חולק על כך שכוונותיו טובות והתבטאויותיו עקביות".[32]

32. "מעריב", עמודים 4-5, 27.4.2005.

"מעריב", 27.4.2005, כפולת עמודים 4-5. ההערכות השליליות לגבי תפקודו של אבו מאזן הובלטו בכותרת הראשית ובכותרת המשנה. הפסקה האחרונה בטקסט (מסומנת בעיגול) אומרת משהו אחר לחלוטין:

היום מסתיימים 100 ימי החסד: מה חושבים בממשלת ישראל, בצה"ל וברחוב הפלשתיני על אבו מאזן

מבחן 100 הימים של אבו מאזן

ראיס במחלוקת

בממשלת ישראל כבר הכינו שאין בו את המנהיגות הנדרשת, אבל מחייגים אצבעות שיעבור בשלום את החיסלוקים ■ בצה"ל מאמינים ממנו ומעניקים שהוא פועל גם השיח רק כשהשבר מגיעה, על מנהיגו ■ וברחוב הפלשתיני הוא לא מצליח לשלוט בתאוות החמושים ■ אבל המבחנים הבחילים של יולי הרשות הפלשתינית עדיין לפנינו

הכל מתחיל עכשיו

לכוד במעגל קסמים

ראיס בירידה

ובכל זאת, על אף שהתחושה הכללית בצמרת צה"ל ובשב"כ היא אכזבה, יש גם גורמים ביטחוניים המדגישים בעיקר את ההישגים של יושב ראש הרשות הפלשתינית: "הוא שינה בצורה מוחלטת את דעת הקהל ברחוב הפלשתיני נגד הפיגועים, הוא הביא לרגיעה משמעותית מאוד. יכול להיות שהדרך שלו לרגיעה בהידברות ולא במלחמת אחים פלשתינית, תתברר בסופו של דבר כדרך צודקת".

הפסקה המסומנת

בניגוד לאמצעי התקשורת האחרים, ניסה "הארץ" לספר סיפור מורכב יותר - גם אם הסיפור המורכב יותר נשאר ברוב המקרים בתוך הכתבות, ולא עולה לכותרות. כך לדוגמא, הביאה ידיעה ב-9 במאי שתי הערכות מנוגדות במערכת הביטחון על מאמציו של אבו מאזן - הערכתו החיובית יחסית של ראש אמ"ן, האלוף אהרון זאבי (פרקש), והערכתו השלילית של תא"ל יוסי קופרווסר, ראש אגף מחקר באמ"ן. במקרה הזה, אף לא אחת מההערכות קיבלה כותרת. הכותרת היתה: **הישג של חמאס בבחירות לפרלמנט יקשה מאד על תוכנית ההתנתקות.**[33] יש לציין, כי ב"הארץ" עלו מפעם לפעם הערכות שליליות לכותרת - אבל הערכות חיוביות לא תפסו כותרת אפילו פעם אחת. במקרה אחד לפחות, ניסח "הארץ" כותרת המנסה לייצג תמונה מורכבת: ב-28 באפריל, פורסמה כתבה בעמוד 4 של העיתון, בה נכתב כי ""מנהיגותו של אבו מאזן היא מנהיגות משברית שמבצעת דברים רק כשכלו כל הקיצין והחרב מונחת על הצוואר', כך אמר לפני שבועיים קצין בכיר בפיקוד המרכז [...] הקצין נשאל [...] איך הוא מסביר את העובדה שקציני מודיעין בכירים וגורמים ישראלים אחרים דווקא מיחסים לאבו מאזן סיכול של כמחצית מהפיגועים". הכתבה, אם כן, מדווחת על שתי דעות מנוגדות. הכותרת, שכבר ראינו בפרק קודם, אמרה: **אבו מאזן הפחית את האלימות אבל בישראל לא מרוצים מהדרך.**

ב"הארץ" הופיעו 20 אזכורים בנושא זה. ב-17 מהם הופיע לפחות דפוס אחד מדפוסי העריכה המוזכרים לעיל. מצד שני, "הארץ" הוא כלי התקשורת היחיד שדיווח באופן רציף על צעדים שעשתה הרשות הפלסטינית ברוח הבנות שארם. במקרים מסוימים, יש לציין, פרסם "הארץ" גם כתבות חדשותיות בעלות גוון שונה, במקומות בולטים יחסית וללא הסיוג האוטומטי של מערכת הביטחון. להלן מספר דוגמאות: **אישה מאשדוד וחייל צה"ל שנכנסו לשטחי הרשות הוחזרו לישראל.**[34] **מגעים עם הרשות על פגישה בין אבו מאזן לשרון; פרס ואבו עלא דנו בתיאום ההתנתקות.**[35] **אבו מאזן: החמאס לא יוכל לשאת נשק לאחר הבחירות.**[36]

ב"ידיעות אחרונות" הופיעו רק 6 אזכורים לצעדים שעשתה הרשות הפלסטינית בהתאם להבנות שארם. ב-5 אזכורים הופיע לפחות דפוס אחד מהמתוארים למעלה - הצנעת הידיעה במקום לא בולט, או בחירת כותרת המבליטה דווקא הפרות פלסטיניות של ההבנות. גם באזכור השישי לא הבליטה הכותרת מעשים של הרשות, אלא את ההתבטאות החיובית של אבו מאזן שכבר ראינו, ב-20 באפריל: **אבו מאזן: הפינוי יתבצע תחת רגיעה ביטחונית.**

ב"מעריב" הופיעו 13 אזכורים לנושא הזה, וב-12 מהם הופיע לפחות דפוס עריכה אחד מהסוג שעסקנו בו. הדוגמא האחת היוצאת מהכלל היא כותרת שהופיעה ב-8 במאי, בעמוד 7 - **אבו מאזן קורא לשרון: 'בוא ניפגש'.**

בערוץ 2 הופיעו 8 אזכורים לצעדים של הרשות הפלסטינית ברוח הבנות שארם. ב-5 מתוכם הופיע לפחות דפוס אחד מהנ"ל. בשלושה מקרים דיווח ערוץ 2 על צעדים אלו במקומות בולטים, ותוך הפניה בתחילת המהדורה: ב-18 באפריל, למשל, נאמר בדברי הפתיחה של

33. "הארץ", עמוד 8א , 9.5.2005.
34. "הארץ", ראש עמוד 3, 17.4.2005.
35. "הארץ", עמוד 2 , 22.4.2005.
36. "הארץ", ראש עמוד 3, 26.4.2005.

המגיש, גדי סוקניק: "ראש הרשות הפלסטינית אבו מאזן מגלה כי אנשיו סיכלו לאחרונה שורה של פיגועים בישראל. הוא ממליץ לא לדחות את ההתנתקות ולא להרוס את בתי המתנחלים. פרשננו אהוד יערי, כאן באולפן - אתה שוחחת עם אבו מאזן. בוא נראה את הכתבה שהכנת"; ב-24 באפריל, אמרה המגישה, יפעת זמיר, בדיווח מהאולפן שלווה בתמונות של אנשי המנגנונים הפלסטיניים:

> "בעקבות השינויים שערך ראש הרשות הפלסטינית אבו מאזן במנגנוני הביטחון, מונה קולונל עלא חוסני לראש ביטחון הפנים - הגדרה שמקנה לו סמכויות לגבי המשטרה הכחולה, מנגנון הביטחון המסכל וגם את התואר מפכ"ל. לאחרונה הדיח אבו מאזן קרוב לאלף קצינים שעברו את גיל 60, כחלק מהרפורמות שהבטיח לבצע במנגנוני הביטחון. הבוקר חשפה המשטרה הפלסטינית מנהרה שנחפרה ברפיח לכיוון גבול מצרים (ברקע תמונת המנהרה). כתבנו סלימאן אל-שאפעי מוסר כי מאז הבנות שארם הגבירה המשטרה הפלסטינית את ניסיונותיה לחשיפת מנהרות."

בערוץ 10 הופיעו בתקופת הבדיקה 10 אזכורים לצעדים חיוביים של הרשות. כולם הוצגעו בדרך זו או אחרת.

ערוץ 1, לעומת זאת, העניק סיקור הוגן יותר לצעדים חיוביים פלסטיניים. במהלך תקופת הבדיקה, הופיעו בערוץ 12 דיווחים על מעשים כאלו. בחמישה מקרים הם הופיעו בכותרות המהדורה או בהפניות לכתבות העוסקות בנושא. כך, לדוגמה, אמרה כותרת בפתיח המהדורה של ה-27 באפריל: **במבט, הערב, תיעוד מיוחד במינו של מבוקשים מארגון חללי אלאקצא שהצטרפו למנגנוני הביטחון הפלסטינים.** דברי הפתיחה של חיים יבין היו: "במערכת הביטחון מדברים על אפשרות להעברת העיר השלישית, קלקיליה, לידי הפלסטינים כבר בשבוע הבא. התנאי הוא פרוק המבוקשים מנשקם. כתבנו אוהד חמו מביא את סיפור המבוקשים מטול כרם, אלה שהניחו את הנשק והצטרפו לכוחות הביטחון הפלסטינים". בשני מקרים אחרים הובאו דברי פרשנות של עודד גרנות שהציגו תמונה מורכבת יותר של ההתרחשויות ברשות הפלסטינית. כך, לדוגמה, אמר גרנות ב-22 באפריל, בפתיחת ה"יומן": "אבו מאזן עם הפנים לוושינגטון. הוא מתכוון ביום ראשון, מחרתיים, להודיע על החלפת כל הצמרת הביטחונית. סוף-סוף החלפת כל ראשי המנגנונים. זה צעד שהאמריקאים ביקשו מאד, וגם הרשות מודיעה לישראל: חשפנו השבוע שתי מנהרות. אחת מהן מנהרת תופת בדרך לכפר דרום".

הערכות מלומדות: אבו מאזן לא ישרוד בהנהגה הפלסטינית

להלן דוגמה אחת, קיצונית, לדפוס עריכה המבנה בסופו של דבר דימוי שלילי של הצד הפלסטיני - מבלי שיש לדברים ביסוס בכתבה. ב-13 באפריל, אמרה כותרת הגג של העמוד הראשון ב"ידיעות אחרונות":

ידיעות אחרונות

רה"מ: אבו־מאזן לא ישרוד בהנהגה הפלשתינית

כותרת המשנה של הכתבה אליה הופנתה כותרת זו (עמוד 4), כבר היתה פחות נחרצת:

שרון גם העריך כי אבו־מאזן נמצא במאבק הישרדות

בתוך הכתבה, לעומת זאת, נאמר:

"שרון התייחס גם לזירה הפלשתינית ואמר כי יו"ר הרשות הפלשתינית נמצא בעיצומו של מאבק הישרדות [...] עם זאת נזהר שרון מלקבוע עמדה נחרצת בסוגיה זו".

שרון התייחס גם לזירה הפלשתינית ואמר כי יו"ר הרשות הפלשתינית, אבו־מאזן, נמצא בעיצומו של מאבק הישרדות. „בתקופה הקרו־בה ניתן יהיה להעריך את הסיכויים להישרדו־תו של אבו־מאזן בראשות ההנהגה הפלשתי־נית". עם זאת נזהר שרון מלקבוע עמדה נחרצת בסוגיה זו. הבכירים שעימם נפגש אומ־נם אמרו כי הם מודעים היטב לחולשותיו של אבו־מאזן, אבל ציינו כי „אמריקה רואה באב־ו־מאזן את המנהיג הפלשתיני היחיד שמסוגל להנהיג עכשיו את העם הפלשתיני.

קשה לדמיין פער גדול יותר מזה הנפער בין התחמקותו של שרון מקביעת עמדה ברורה ביחס לגורלו של אבו מאזן - בכתבה - לבין הקביעה הנחרצת, המובאת בשמו, בכותרת.

"שיתוף פעולה יוצא דופן"

דווקא בעיתון "במחנה", הופיעה ידיעה שמספרת סיפור שונה לגמרי על מאמצי שיתוף הפעולה של הפלסטינים עם ישראל. הידיעה לא הופיעה באף אמצעי תקשורת אחר:

הפלסטינים החזירו 150 כלי רכב גנובים

מאת שחר פישר ורן ליאור, כתבי "במחנה"

"המשטרה הפלסטינית ביריחו החזירה כ- 150 כלי רכב גנובים לישראל בשבועיים האחרונים. גורם בכיר בגזרה אמר כי "מדובר בשיתוף פעולה יוצא דופן. עד לרגע העברת האחריות הביטחונית על העיר לא הוחזר לישראל אף רכב שנגנב משטחה [...]

"לדברי קצין בכיר, מהלך זה ממחיש את רצינותם של השוטרים הפלסטינים במקום. 'בכל בקשה שלנו, יש למשטרה הפלסטינית 100 אחוזי הצלחה. הם ממלאים את כל הדרישות מהם ואי אפשר לבוא אליהם באף טענה'.

"לפני כשבוע הגיע למת"ק מידע מודיעיני לגבי משלוח גדול של מזגנים גנובים העושה את דרכו לכפר עוג'ה הסמוך ליריחו. נציגי המנהלת העבירו את המידע למשטרה הפלסטינית וזאת עצרה את הגנבים בתוך 20 דקות בלבד. בימים אלו מתנהלת נגדם חקירה ובמידה שיתברר כי אכן מדובר ברכוש גנוב, הוא יוחזר לישראל". (מתוך אתר דובר צה"ל, 22 באפריל, 2005).

7 מסקנות

בסכסוך קשה וארוך כמו הסכסוך הישראלי-פלסטיני, תקופות של הפסקת אש ורגיעה יחסית - כמו זו שסיקורה נבחן בדו"ח זה - חשובות לא פחות מהתקופות האלימות יותר. שני הצדדים מגיעים אל הפסקת האש מותשים, פגועים וחסרי-אמון. כמעט באופן טבעי, נוטים שני הצדדים להקל ראש במקרים שבהם הם עצמם הפרו את ההסכמות שהובילו להפסקת האש, ולראות בהפרות של הצד השני הוכחה לכך שהוא מתכוון לחזור למעגל האלימות. כל צד נוטה לראות בהפרות שלו טעויות בלתי מכוונות, ובהפרות של הצד השני - תוצאה של מדיניות. יתרה מזאת: במצבים מהסוג הזה, עשויים מקבלי ההחלטות - במקרה שלנו, מקבלי ההחלטות הישראליים - להצהיר הצהרות שאינן מיועדות לחזק את הפסקת האש, אלא דווקא להכין את הקרקע להטלת האשמה על הצד השני, במקרה שהפסקת האש תיפסק.

דווקא משום כך, חשוב כל כך שאמצעי התקשורת, המספקים לצרכניהם מידע על מצב העניינים הרופף הזה, יספקו להם מידע מאוזן, אמין ובדוק - שינסה לבחון באופן עצמאי את האירועים בשטח, ולפרש באופן ביקורתי את ההתבטאויות הרשמיות. כפי שראינו בדו"ח הזה, אמצעי התקשורת לא מילאו את תפקידם במובן הזה.

במהלך תקופת הבדיקה, הצניעו אמצעי התקשורת את ההפרות הישראליות של הבנות שארם א-שייח'. ברוב המקרים, פגיעה של פלסטינים בידי כוחות צה"ל לא סוקרה כלל, וכאשר סוקרה, הדבר נעשה באופן בלתי ביקורתי. הביקורת שהושמעה על ישראל, מצד גורמים פלסטיניים, ישראליים ובינלאומיים, הופיעה בדיווחים לעתים רחוקות, ותמיד בשולי החדשות.

כאשר, לעומת זאת, הפרו הפלסטינים את הבנות שארם א-שייח', דיווחו על כך אמצעי התקשורת בהרחבה - ובכותרות הראשיות. דברי ביקורת של גורמי ביטחון, או של פרשנים שונים, הובאו בהרחבה, מבלי לתת לפלסטינים אפשרות להגיב על הטענות נגדם. מקרים שבהם עמדה הרשות הפלסטינית בהתחייבויותיה - ופעלה, למשל, לחשיפת מנהרות - דווחו, אם בכלל, רק בשולי החדשות.

דפוסי הסיקור והעריכה האלה - שאליהם התלווה סיקור נרחב מאד של כל פגיעה פלסטינית בישראלים - סיפקו לקהל צרכני התקשורת תמונת מצב ברורה וחד-משמעית: ישראל עומדת בהתחייבויותיה, וברוב המוחלט של המקרים, אינה מסכנת את הפסקת האש. הרשות הפלסטינית, מצד שני, מפרה בהתמדה את הבטחותיה, ומנהיגה, אבו מאזן, אינו רוצה, או אינו יכול, לקיים הפסקת אש לאורך זמן. משום כך, הפסקת האש עתידה להתמוטט - באשמתם הבלעדית של הפלסטינים. זוהי תמונת מצב שאינה מעודדת, בלשון המעטה, התפתחות של תחושת האמון שאמורה לאפשר חזרה למשא-ומתן. במובן הזה, ממשיכה התקשורת הישראלית לפעול על-פי התפיסה הממסדית השלטת, שעל-פיה הרשות הפלסטינית אינה "פרטנר". תפיסת העולם הזו, כמובן, היא זו העומדת בבסיס מהלך ההתנתקות החד-צדדית ברצועה.

8 נספח: מתודולוגיה ורקע תיאורטי

מחקרים שונים על צריכת תקשורת מלמדים על שני דפוסים עיקריים של קריאה וצפייה - המשפיעים על האופן שבו הצרכנים מעבדים מידע חדשותי.

מיקום הידיעה: המחקרים מראים כי מיקום הידיעה החדשותית - בעמודי העיתון או במהלך מהדורת החדשות - שולח לקוראים ולצופים מסר ברור לגבי חשיבותה היחסית של הידיעה. ככל שהידיעה קרובה יותר לעמודים הראשונים, או לפתיחת המהדורה, כך עולה דרגת חשיבותה. המיקום אף מסמן את הידיעה כידיעה "קשה" או "רכה". בחדשות "הקשות", מחפש הקורא או הצופה הצגה עובדתית, "יבשה", של האירועים החשובים של אותו היום. חדשות כאלה אמורות להופיע בעמודי החדשות הראשונים בעיתונים, ובתחילת המהדורות. החדשות "הרכות", לעומת זאת, אלה המופיעות בעמודים האחוריים ובחלק השני של המהדורה, אמורות לספק לקוראים או לצופים ידיעות פיקנטיות יותר, בעלות עניין אנושי.[37] בפועל, האבחנה הזו אינה מובנת מאליה כל כך, ולעתים קרובות ביותר נתפסת ידיעה כ"קשה" או "רכה" רק על-פי מיקומה בעיתון. אותה הידיעה ממש, שמופיעה בעמודים האחוריים, או במגזין סוף שבוע, ככתבה "רכה", יכולה היתה להופיע בעמודי החדשות כידיעה "קשה". לכן, ההחלטה המערכתית לגבי מיקום הידיעה משפיעה באופן דרמטי על האופן שבו היא נתפסת.

הכותרת: גם כותרות משפיעות באופן מכריע על האופן שבו צרכני התקשורת מפרשים לעצמם את החדשות. קוראי עיתונים מודרניים הם "צרכני כותרות": "עבור קורא העיתון המודרני, קריאת כותרת של ידיעה מסוימת, מחליפה את קריאת הידיעה עצמה."[38]. בעולם המוצף במידע שבו אנחנו חיים, זוהי התנהגות הגיונית: כותרות העיתונים מבטיחות לקורא חשיפה למקסימום מידע רלבנטי במינימום מאמץ קוגניטיבי.[39] בנוסף, הכותרת מציעה גם למי שקורא את כל הכתבה, מסגרת פרשנית כוללת. כל זאת, כמובן, מבוסס על הנחה סמויה שעל-פיה הכותרת אכן משקפת את הנאמר בכתבה. כפי שראינו, במקרים רבים מאד אין הדבר כך.

במהדורות החדשות בטלוויזיה, הכותרות הן, קודם כל, כותרות המהדורה, ואחר-כך הדברים שאומרים מגישי המהדורה לפני שידור הכתבה. במקרה הזה, משחקת אישיותם החדשותית של המגישים, והדינמיקה ביניהם לבין הפרשנים והכתבים, תפקיד מכריע.

הדפוסים האלה מבליטים מאד את חשיבותה של עבודת העריכה. עבודת הכתבים מסתיימת בהגשת טקסט הידיעה החדשותית לעיתון - או בהגשת הכתבה המצולמת בטלוויזיה - ללא הכותרות, ולפני מיקום הידיעה. כל שאר ההחלטות נעשות על-ידי העורכים. בחינה קפדנית של סך-כל הידיעות עצמן - סך כל המידע שאספו הכתבים - לפני העריכה, מגלה שהידיעות מצטברות לכדי תמונה עובדתית מורכבת ומגוונת - שאינה דומה כלל לתמונה שעולה מהכותרות. שיטת המחקר שלנו, אם כן, מתרכזת בפער שנוצר בין החומרים שהביאו הכתבים

37. Gaye Tuchman "Making News by Doing Work: Reutilizing the Unexpected" American Journal of Sociology. 79, 1973, pp.110-131.

38. Itzhak Roeh and Nir Raphael, "Reporting the Intifada in the Israeli Press: How Mainstream Ideology Overrides "Quality" and "Melodrama." In Akiba Cohen and Gadi Wolfsfeld (eds)., Framing the Intifada: people and the Media. Norwood N.J.: Ablex Publications, 1993. pp.176-191.

39. Daniel Dor, "On Newspaper Headlines as Relevance Optimizers." Journal of Pragmatics 35, 2003, pp.695-721.

(והחומרים שהיתה להם גישה אליהם) - ואותם החומרים לאחר שעברו עריכה ומסגור. הפרמטרים החשובים הם אלה:[40]

1. מיקום: היכן ממוקמת כל ידיעה חדשותית בעיתון ובמהדורת החדשות (שער, עמודי החדשות הקדמיים, העמודים הפנימיים, מדור התרבות והפנאי, המוסף היומי או השבועי; בתחילת המהדורה, בסופה). היכן ממוקמות ידיעות התומכות באופן כללי בעמדה הישראלית הרשמית? היכן ממוקמות ידיעות הפוכות?

2. בולטות: היכן ממוקמת כל ידיעה בעמוד בו היא מופיעה; מה גודל השטח אותה תופסת הידיעה בעמוד ביחס לשאר הידיעות; מהי בולטות הכותרת; האם הידיעה כוללת כותרת משנה; האם נלווה לידיעה צילום; מה מידת הבולטות של ידיעות התומכות בעמדה הרשמית, ושל אלה שאינן תומכות בה?

3. הפניה מהעמוד הראשון או מכותרות המהדורה: האם הידיעה החדשותית מוזכרת בעמוד השער או בפתיח המהדורה? איזה סוג של ידיעות מופיעה בתדירות גבוהה בהפניות האלה? איזה סוג של ידיעות אינו מוזכר בהן כלל?

4. בחירת כותרות: איזה סוג מידע מועלה מן הידיעות לכותרות באופן תדיר? איזה סוג של מידע מופיע בכותרות המשנה? איזה סוג מידע לעולם אינו מופיע בכותרות?

5. יחס עובדתי בין הכותרת לתוכן: באיזו מידה משקפים המרכיבים העובדתיים בכותרות את הנאמר בגוף הידיעה? מהן הנסיבות שבהן המרכיבים העובדתיים בכותרות אינם משקפים את המידע בגוף הידיעה?

6. רטוריקה של כותרות: באיזה מידה מוסיפה הכותרת ממדים רטוריים - כמו הגזמה, מלודרמטיזציה וכולי - לנאמר בכתבה? באיזה סוגים של ידיעות הדבר קורה?

7. בחירות לקסיקליות בכותרות: אילו מרכיבי מפתח לשוניים (מטאפורות, שמות, ומבניים תחביריים) נבחרים לשימוש בכותרות? האם הם מופיעים גם בגוף הידיעה? באיזה סוגים של ידיעות?

8. הבנית אחריות: כיצד תורם הניסוח התחבירי של הכותרות (אבחנה בין פועל פעיל וסביל, וכן הלאה) לקביעת האחריות והאשמה לאירועים שליליים? איזה ניסוחים מופיעים באיזה סוגים של ידיעות?

9. הבניה של עובדתיות: באיזה אופן מקבעת הכותרת את הסטטוס העובדתי של הידיעה - כעובדה, טענה, השערה או בדיה? באיזו מידה משקף הקיבוע הזה את מה שנאמר בכתבה? איזה סוגים של ידיעות מקוטלגים באופן תדיר כעובדות, כטענות או כבדיות?

10. סמיוטיקה וויזואלית: כיצד תורמים החומרים החזותיים הכלולים בידיעה (צילומים, צבע הכותרות וכו') לקטלוג העובדתי, הרגשי או האידיאולוגי של הידיעה?

בנוסף, הניתוח בודק היכן מופיעות סתירות בין הידיעות השונות המופיעות באמצעי התקשורת השונים על אותו נושא. בסופו של דבר, מאפשרת שיטת המחקר הזו לפרק את תמונת העולם החד-צדדית העולה מהכותרות - ולחשוף מחדש סיפור שונה על האירועים, סיפור הנסמך על דיווחיהם של הכתבים עצמם.

40. Daniel Dor, Intifada Hits the Headlines: How the Israeli Press Misreported the Outbreak of the Second Palestinian Uprising. Indiana University Press. 2004, pp. 6-11.

דו"חות קשב

- "המציאות המדומה של ערוץ 2: סיקור האירועים סביב בית משפחת שרבאתי בחברון", אפריל 2005
- "חיי כלב: דמו של מי שווה יותר - של אזרחים פלסטיניים או של כלב "יהודי"? מרץ 2005
- "'מחוות ישראליות': כיצד סוקרו צעדי ישראל?", פברואר 2005
- "בוש: רצף טריטוריאלי למדינה הפלסטינית", פברואר 2005
- "סוגיית שחרור האסירים הפלסטיניים בעיתונות הישראלית הכתובה", פברואר 2005
- "בנפול אויבך: סיקור מותו של ערפאת בתקשורת הישראלית", ינואר 2005
- "מאחורי חומת מגן" - התקשורת הישראלית במבצע "חומת מגן", מאי 2003
- "ההסתה מסוכנת לחיים: גם מילים יכולות להרוג" - תזכיר קשב ליום השנה השישי לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, נובמבר 2001
- "המטרה הר הבית - מבט עכשווי על האיומים על הר הבית מצד גורמים קנאים ומשיחיים", ינואר 2001
- "תקשורת יהודית או תקשורת ישראלית? תפקוד כלי התקשורת בישראל בסיקור האירועים האלימים בין האזרחים הערביים למשטרה באוקטובר 2000", מרץ 2001
- "אפליה בגיבוי ממלכתי, השידור הפיראטי, 1998-2001", יוני 2001
- "מדינה בשבי קיצונים - מיפוי הקבוצות המסוכנות לדמוקרטיה", אוקטובר 2000
- "שובו בנים - דיוקן של משיחיות מסוכנת", נובמבר 1999
- "מבט על החדשות - סיקור החדשות בשני ערוצי הטלוויזיה בישראל", ינואר 1999
- "הרדיו הפירטי בישראל - תקשורת אלטרנטיבית או סכנה לדמוקרטיה?", אפריל 1998

ת.ד. 8005 ירושלים 91080
טלפון: 02-5672002
פקס 02-5664796

www.keshev.org.il
דוא"ל: info@keshev.org.il

קשב – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל, הוקם לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל על ידי קבוצה של אנשי רוח, משפטנים, אנשי אקדמיה וציבור במטרה להגן ולקדם את ערכי הדמוקרטיה בישראל.

קשב חוקר ואוסף באופן שיטתי מידע על מגמות של דה-לגיטימציה כלפי מוסדות הדמוקרטיה, על גופים המחזיקים באידיאולוגיה ובפרקטיקה אנטי־דמוקרטית, על הסתה ואלימות על רקע אידיאולוגי ועל תפקוד התקשורת בישראל. החומר נאסף ומנותח לשם הכנת תחקירים, דו"חות ודפי מידע.

בראשית 2005 השיק **קשב** פרוייקט ארוך טווח שכותרתו: "מעקב תקשורת – גם מילים יכולות להרוג". מטרתו של פרויקט זה, המשותף ל**קשב** ולארגון **מפתאח** הפלסטיני, להביא לשינוי דפוסי השיח והסיקור התקשורתי בישראל ובתחומי הרשות הפלסטינית שמבטאים דעות קדומות, הסתה והשמצה, הטיה, דה לגיטימציה ודה הומניזציה כלפי הצד האחר כל דו"חות **קשב** מופיעים באתר האינטרנט של העמותה www.keshev.org.il.

העמותה אינה קשורה לגוף מפלגתי כלשהו ומבססת את פעילותה על תרומות בלבד.

בין הגופים העיקריים התומכים בפעילות העמותה: הקרן החדשה לישראל, האיחוד האירופי, Foundation for Middle East Peace ואחרים.